

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

05/035

AHTI, Ritva-Hokka: Sivistynyttä rohkeutta = Kirjasto-lehti. 2004. 4.no. 4.p.

Szemponyváltást az állománygyarapításban!

Állománygyarapítás

A főszerkesztői vezércikk a vezető finn napilapban több héten át tartó, „A könyvtár változik – mi hiányzik?” című eszmecserehez kapcsolódik. A könyvtárak a művelődés alapvető szolgáltató intézményei, és Finnországban továbbra is elvi egyetértés uralkodik abban, hogy a magas műveltség fenntartása középponti nemzeti cél. Kérdés azonban, hogy él-e még, megvan-e még a közkönyvtári gyűjteményekben a hagyománytiszteltet, a történelmi változás tudata és az aktivitás a jövőteremtéshez. Láthatóan ugyanis a könyvtárak túlértékelik az időszerű irodalmat. Az áruházak példáját követik, amelyek szezonális termékekkel töltik meg polcaikat, és ezek élete három hónap múlva az árleszállítással véget is ér.

A könyvtár művelődésterjesztési feladata nem látható el csupán az újdonságok minél nagyobb számú beszerzésével. Sorsszerű következménye van ugyanis annak, ha lemondunk a finn kultúra szempontjából fontos művek beszerzéséről. Ha valaha, úgy most kell a bátorság a határok meghúzásához és a válogatáshoz. A könyvtárak nem bújhatnak ki a felelősség alól azt ismételve, hogy „szolgáltató intézmény vagyunk, a használók kívánsága szerint

gyarapítunk.” Mert amikor egyre kevesebb a pénz, kinek a kívánságát fogjuk teljesíteni? A városi szimfonikus zenekar sem alakul át szórakoztató együttesé, hogy tessenek a közönségnek, vagy hogy növelje hallgatói számát. Tükörbe kell nézniük a könyvtáraknak, és pontosan át kell gondolniuk, hogy milyen legyen az arculatuk. Mert az, hogy a kölcsönzések számával, a látogatók mennyiségével, a hatékony nyitvatartási idővel stb. mérjük a sikerességüket, a szenzációk és a szórakoztató irodalom beszerzésére csábít.

(Sz. Nagy Lajos)

05/036

AVGUL', L.A. – HRENOVA, G.S. – NEVSKIJ, B.B.: Meždunarodnyj knigoobmen Central'noj naučnoj biblioteki HAH Belarusi: istoriâ i sovremennost' = Naučn.Teh.Bibl. 2004. 6.no. 27-42.p.

Nemzetközi könyvcseré a Belorusz Tudományos Akadémia Központi tudományos könyvtárában: múlt és jelen

Akadémiai könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Kiadványcseré

A Belorusz Tudományos Akadémia Központi Tudományos Könyvtára azóta vesz részt a nemzetközi kiadványcserében, amióta intézményi elődje 1926-ban 74 akadémiai intézménnyel megállapodást kötött tudományos kiadványok cseréjére. Maga a könyvtár önállóan 1955-től szerződhetett teljes körű kiadványcserére a külföldi országokkal, a nyolcvanas évek elején már a világ 39 országából – közöttük az USA-ból, Nagy-Britanniából, Japán-

ból, az NSZK-ból, sőt Indiából – 798 külföldi partnerrel működött együtt. A legbiztosabb kapcsolatot ebben az időben a szocialista országok 266 szervezete jelentette, különösen aktív partnernek számítottak Lengyelország, Bulgária, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia tudományos akadémiái. A cserre fő elve a mennyiségi megfelelés volt: könyvért könyvet, időszaki kiadványért időszaki kiadványt. A nyolcvanas évek közepén azonban a válság jelei kezdtek mutatkozni, a nyomtatott termékek világpiaci árának állandó emelkedése, a költségvetésből erre fordítható összeg csökkenése, a postai szolgáltatások drágulása csökkentette a csereegyezmények és a megküldött dokumentumok számát (pl. az akkori kapitalista országok 45 periodikus kiadvány küldését szüntették be). Mindezek ellenére a Központi Tudományos Könyvtár továbbra is eljuttatta cserekiadványait: akadémiai értekezéseit, tanulmánygyűjteményeit, tudományos közleményeit a biológia, a társadalomtudományok, a fizika és a matematika területéről partnereihez.

A kilencvenes években a nemzetközi kiadványcserével érkező dokumentummennyiség további erőteljes csökkenést mutatott, elsősorban a közép-kelet-európai régióban bekövetkezett politikai-társadalmi változások – Csehszlovákia kettéválása, az egykori NDK újraegyesülése az NSZK-val, a lengyel tudományos akadémia újjászervezése – miatt. 1994-től kezdve a nemzetközi dokumentumcserével foglalkozó munkatársak arra törekedtek, hogy a megváltozott helyzetben megújítsák, újrafogalmazzák a cserére vonatkozó korábbi egyezményeket. Munkájukat azonban nehezítette, hogy a papír árának növekedése, a kiadók kommercializálódása és a könyvkiadás állami támogatásának megvonása miatt éppen a nemzetközi cserére leginkább alkalmas belorusz tudományos és szakkönyvek, sorozatok száma csökkent nagymértékben.

Napjainkban a Központi Tudományos Könyvtár 45 ország 509 szervezetével áll cserekapcsolatban, amelyek között van 127 akadémiai vagy tudomá-

nyos szervezet, 235 egyetem és főiskola, 64 könyvtár, 30 kiadó és szerkesztőség, 13 múzeum és 40 egyéb szervezet és intézmény. A könyvtár nemzetközi kiadványcserével foglalkozó osztálya MARC-formátumra alapozott adatbázist épít cserepartnerei adataiból, a természettudományi témájú külföldi periodikus kiadványok és sorozatok bibliográfiai adataiból. Elektronikus katalógusban kereshetők az osztályra bekerülő hazai dokumentumok és kiadók adatai (FoxPro 2.5 programmal), és maga az osztály önálló e-mail címmel rendelkezik a hivatalos levelezés gyors és hatékony bonyolítása érdekében, ill. gyakran használja a külföldi partnerek honlapjait.

A nemzetközi kiadványcserén keresztül érkező külföldi szakfolyóiratok használata igen intenzív a Központi Tudományos Könyvtárban. Egy felmérés szerint 2000-ben 38 ország tudományos folyóiratait fogadták (a legtöbbet Lengyelországból, az USA-ból, Németországból, és Japánból), a beérkezett folyóiratok 47,2 százaléka természettudományi, 32,4 százaléka humán témájú volt, a többi a technika, a mezőgazdaság, az orvostudomány, az építészet tárgykörébe tartozott. A vizsgált időszak alatt a könyvés és folyóirat-olvasótermekben a felhasználók összesen 27 946 kérést adtak le olyan dokumentumokra, amelyek nemzetközi kiadványcserével érkeztek a könyvtárba. 19 és félezer kérés a természettudományi témájú (kémia, fizika, matematika) dokumentumokkal volt kapcsolatos, ezeknek több mint a fele az USA-ból érkezett időszaki kiadványokra vonatkozott. A humán tudományok közül a legtöbb felhasználói kérés a történelmi, a régészeti és a néprajzi dokumentumokra esett.

A Központi Tudományos Könyvtár nemzetközi kiadványcseréje a jövőben attól függ, lesz-e lehetőség a részleg eddigi gyűjteményépítési politikájának megváltoztatására: a dokumentumok mennyiségének mechanikus növelése helyett a cserekapcsolatok építésében és a beszerzésben a felhasználói igény-

nyek szerinti gyarapításra kell a későbbiekben összpontosítania.

(*Hangodi Ágnes*)

05/037

DAS, Neil E.: The thrills of thrift-store librarianship = Am.Libr. 35.vol. 2004. 8.no. 46-47.p.

Állománygyarapítás a bolhapiacon – egy amerikai könyvtáros tapasztalatai

Hatékonyág; Könyvvásárlás

Különös szerencsejátékot folytat egy kis (community colleges) könyvtár gyarapítója. Rendszeresen járja a böngészőket, ahol órákig lófrál az érdekes tárgyak, a leértékelt ruhák és a mögöttük megbújó, dugig telt könyvespolcok előtt. Minden alkalommal abban reménykedik, hogy valami különlegesre akad könyvtára számára. Ha ígéretes könyvre bukkan, egyszerre válik bukmékerré és fogadóvá – latolgatja az esélyeket: vajon ez a könyv megvan-e már az állományban, ugyanez a kiadás-e és kemény, vagy puhakötésben. Majd gondolatban megteszi tétjét. Bevásárlókocsiját a pénztárhoz tolja, kifizeti a nippet, amit a sógornőjének választott, a tigrises kalapot, amivel unokahúgát fogja meglepni, és a fél-, vagy egydolláros könyveket.

Aztán otthon, vagy a könyvtárban izgatottan a számítógép elé ül, hogy megtudja, nyert-e. Persze vehetne egy wapos mobilt, és már a boltban – fizetés előtt – megtudhatná, jó lóra tett-e, de mi lenne abban az érdekes?

Feszülten figyel, ahogy a számítógép megforgatja a szerencsekereket, és boldogan sóhajt fel, ha a katalógusban való keresés eredménye: nem talált. Így tett szert könyvtára többek között William Gibson Idoru című regényének egyébként beszerezhetetlen eredeti kiadására, és Freud Álomfejtésének egy, a már meglevőtől eltérő fordítására.

Ez tehát egy kicsit különc könyvtáros hozzájárulása a könyvtárügyhöz. És a szerző vállalva a kockázatát annak, hogy kihívja a nagy könyvtárak munka-

társainak irigységét, állítja, hogy nincs örömtelibb dolog, mint a hétköznapi rutinját megtörve vadászatra indulni a böngészőbe, vagy önállóan létrehozni egy-egy weboldalt, és elhelyezni a könyvtár szerverén. Nem cserélne senkivel, és azoknak, akik fogékonyak erre a rendhagyó munkamódszere, jó vadászatot kíván.

(*Fazokas Eszter*)

05/038

KHEDIRI, Marthe: L'acquisition et la gestion des abonnements: privilégier l'éditeur ou l'agence? = Doc.Bibl. 49.vol. 2003. 4.no. 161-163.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Folyóiratelőfizetés: kiadókon vagy ügynökségeken keresztül?

Folyóirat-előfizetés; Hatékonyág

A szerző a kanadai École nationale d'Administration publique (ÉNAP) folyóirat-előfizetési tapasztalatairól számol be, annak kapcsán, hogy a könyvtárak által éveken át használt egyik ügynökség, a Divine csődbe ment. Így rövid idő alatt kellett döntést hozni a Divine-en keresztül beszerzett folyóiratok megszakítás nélküli pótlásáról, valamint az előfizetések megújításáról. A cikk részletesen elemzi a három fontos tényezőt, amelyek a választást befolyásolták: 1) megbízható és gyors szállítás, 2) a folyóirat-előfizetések bonyolítása a könyvtáron belül, és 3) az ár.

A könyvtár folyóirat-előfizetési gyakorlatának elsődlegesen azt kell biztosítania, hogy a használók a lehető leghamarabb megkapják a periodikák legfrissebb számait. De milyen szempontok alapján választják ki a könyvtárak az előfizetési ügynökségeket? A szerző tapasztalata szerint a döntésekben a jól bevált gyakorlat folytatása érvényesül: ha a választott ügynökséggel nincsenek komolyabb problémák, a szerződéseket évről évre megújítják. Így történt ez az ÉNAP esetében is, amelynek három tago-

zatát (Montréal, Québec és Hull) éveken át két nagy ügynökség szolgálta ki: a Divine (amely korábban megvásárolta a széles körben ismert RoweCom-ot) és a Canebsco. A könyvtárak a folyóiratok felét szerezték be az ügynökségeken keresztül, az előfizetések másik felét pedig közvetlenül a kiadókkal bonyolították. A problémák akkor kezdődtek, amikor a Divine 2003-ban csődbe ment. Ezzel nemcsak jelentős anyagi kár érte az ÉNAP könyvtárait, hanem rövid idő alatt kellett gondoskodni a folyóiratok pótlásáról és az új előfizetési alternatíváról.

Nyilvánvalónak tűnt kapcsolatba lépni a kiadókkal és megpróbálni tőlük beszerezni a hiányzó példányokat. Ekkor fény derült a kiadók, szállítók, terjesztők, ügynökségek, valamint a könyvtárak mint ügyfelek közötti kapcsolatok hiányosságaira. A láncolatból például hiányoztak olyan mechanizmusok, amelyek megkönnyítették volna a kiadó számára a könyvtár – korábban a Divine által intézett – előfizetéseinek azonosítását, így egyes hiányzó folyóiratokat a könyvtárosoknak hónapok erőfeszítései során sem sikerült beszerezniük. A késedelmes szállításokért különböző esetekben a láncolat különböző tagjai bizonyultak felelősnek.

Annak eldöntése, hogy a korábban a Divine-nél előfizetett folyóiratokat a továbbiakban közvetlenül a kiadóktól vagy teljes egészében a mindaddig jól bevált Canebsco-tól rendeljék-e meg, komoly fejtörést okozott a könyvtárosoknak. Végül – bevallottan az intuícóra hagyatkozva – úgy döntöttek, hogy az amerikai folyóiratokat a Canebsco-tól, a francia, québec-i valamint a kanadai angol folyóiratokat pedig a kiadóktól rendelik meg.

A folyóirat-előfizetések sikeres bonyolításának másik fontos tényezője a könyvtári irányításban rejlik. Van-e elegendő munkaerő az előfizetésekhez tartozó feladatokra? A megrendelést, számlázást, feldolgozást, valamint a folyóiratok szolgáltatását végző osztályok között megfelelő-e a kommunikáció? A folyamatok számítógépes rendszerben zajlanak-e?

Ha a folyamatot megfelelően irányítják és ellenőrzik, akkor az előfizetések hiányosságait, az ügynökségek rosszul működő mechanizmusait, a késedelmes számlázást és szállítást könnyebb azonosítani. Az ÉNAP gyakorlatában év végén nemcsak az előfizetéseket bonyolító, hanem a dokumentumokat fogadó munkatársak is beszámolnak a tapasztalataikról, és sor kerül a számlák és fizetések pontos ellenőrzésére is. Egyszerű alternatívának tűnik minden folyóirat-előfizetést egy ügynökségen keresztül intézni, de a címek nagy száma miatt még ez a megoldás is meglehetősen munka- és időigényes. Ha nincs megfelelő ellenőrzési mechanizmus az előfizetésekre vonatkozóan, akkor fennáll a pazarlás veszélye.

Természetesen az ár is jelentősen befolyásolja a választást. Alaposan meg kell vizsgálni mind az előfizetésekhez, mind a szállításhoz kapcsolódó egyéb költségeket, és nem árt olyan ügynökséget választani, aki mindezeket példásan intézi. A könyvtáron belül fontos, hogy az előfizetésekért felelős munkatársak jó munkakapcsolatban legyenek a pénzügyi osztállyal. Ők segíthetnek olyan ügyekben, mint az árfolyamkülönbségekből nyert összegek felhasználása. Megfigyelhető az a jelenség is, hogy kedvezőbb ár elérése céljából az intézet előfizetését érdemesebb egy személy nevében megrendelni, és hitelkártyával, online módon fizetni. A pénzügyi osztálynak fel kell készülnie a hasonló új gyakorlatokra.

Az ÉNAP könyvtáraiban az elmúlt 10 év során az előfizetési ügynökségek igénybevétele csökkenő tendenciát mutatott. A Divine csődje nem választható el a folyóirat-kiadás globalizációjától, új előfizetési modellektől, mint például a teljes szöveget kínáló elektronikus adatbázisok köré szerveződött könyvtári konzorciumok. Az így elérhető dokumentumok nagy száma örömmel tölti el a könyvtárosokat és a használókat. A modell hátránya azonban az, hogy a könyvtárosoknak vajmi kevés beleszólásuk van a tartalom alakulásába, amelyre a kiadók

embargókkal vagy a folyóiratok kivonásával veszélyeztethetnek. Egyes kiadók (Elsevier, Blackwell, Oxford, Wiley) saját folyóirataikat árulják adatbázis formájában.

Az előfizetési ügynökségeknek tehát jelentős konkurens modellekkel kell számolniuk. Ha fel akarják venni a versenyt a konzorciumokkal, akkor hasonló szinten kell megbízható, időben szállított, online is elérhető, megfizethető árú, könnyen adminisztrálható szolgáltatásokat kínálniuk.

(Balogh Anna)

05/039

MONTGOMERY, Carol Hansen: The evolving electronic journal collection at Drexel University = Sci. Technol. Libr. 24.vol. 2003. 1/2.no. 173-186.p. Bibliogr.

A Drexel Egyetem elektronikus-folyóirat gyűjteményének fejlődése

Elektronikus folyóirat; Elektronikus könyvtár; Munkaszervezés; Személyzet

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

1998-ban a Drexel University Library nagy lépésre szánta el magát, nyomtatott folyóirat-állományát elektronikusra cserélte. Három év leforgása alatt megvált az addig előfizetett 1700 folyóiratának legnagyobb részétől, és helyette 12 ezer elektronikus folyóirat előfizetőjévé vált.

Az egyetemnek 12 500 hallgatója van. A W.W. Hagerty Könyvtár állománya kb. 400 ezer kötet, személyzete 40 teljes munkaidős munkatárs. Az egyetem számítógép-hálózata igen jó, a könyvtárban több mint száz nyilvános hozzáférésű számítógép és ötven laptop áll a hallgatók rendelkezésére. Öt fő tartja karban a gépeket és a hálózatot.

A Drexel a legtöbb felsőoktatási intézménynél jobban fel volt készülve a nagy váltásra. Az egyetem el-

nőke támogatta az elektronikus állomány gondolatát, a fő tantárgyak (mérnöki, üzleti, számítógépes és információs tárgyak) miatt a számítógép-használati kultúra adott volt, az infrastruktúra szempontjából az intézmény vezető helyen áll. Az egyetem által indított számos távoktatási programnak alapvető feltétele a távoli elérés. Kiváló az együttműködés a könyvtárak és az Információs Források és Technológia tanszék között, valamint több környékbeli egyetemi könyvtárral. Viszonylag kevés volt a nyomtatott folyóiratok száma az elmúlt tíz évben elszenvedett költségvetés-csökkentések és a drasztikusan emelkedő folyóiratárak miatt. 1998-ban viszont sikerült a költségvetést megnövelni. Az elhatározást erősítette az a meggyőződés is, hogy az archiválás az elektronikus folyóiratok korában már nem egyedül a könyvtárak feladata.

Az átállás azonban még e kedvező feltételek között sem ment simán. Sem a kiadók, sem a terjesztők nem voltak eléggé felkészültek, hiszen az elektronikus periodikumok szinte robbanásszerűen jelentek meg a piacon. Hiába váltott a könyvtár terjesztőt abban a reményben, hogy az új ellátó segítségével gördülékenyebben megy majd a munka, csalódnuk kellett. Azt tapasztalták, hogy a kiadókkal való közvetlen kapcsolat jobban működik, de még így is akadozva kapták meg az információkat a nyomtatott folyóiratok elektronikus változatairól és a hozzáférésről. Az előfizetések visszaigazolása pontatlan és megbízhatatlan volt, úgyhogy a könyvtárosoknak minden címet egyenként kellett ellenőriznie. És persze sok nehézség tornyosult a könyvtárosok előtt is, akiknek évszázados gyűjtő, szervező és megőrző funkciója alapjaiban változik meg napjainkban.

A könyvtári személyzet öt év alatt eléggé megváltozott. Az az alapfeltevés, miszerint az elektronikus könyvtár kevesebb, de korszerűbb képzettséggel bíró könyvtárosokat igényel, beigazolódott. Három, elektronikus információforrásokhoz értő könyvtárost vettek fel, valamint egy teljes munka-

idős web-mestert. Megszűnt viszont három raktárosi és egy könyvtártechnikusi munkakör.

Nem megoldott még az elektronikus folyóiratok katalogizálása. A kereskedelmi adatbázisok, mint a Serials Solutions és a TDNet katalogus-rekordjai a könyvtári követelményekhez képest hiányosak és hibásak. A könyvtár WEBRAT rendszerének konvertálása ezek egyikébe nem érne meg az anyagi és munkabefektetést. És pillanatnyilag nem megfelelő megoldás a kiadói rekordok rekordjainak betöltése sem a WEBRAT-ba, mivel szintén túl sok munkát igényelne kézi javításuk. Ám az elektronikus forrászolgáltató iparág fejlődése reményteljes, különösen hogy az erőfeszítésekben könyvtárosok is részt vesznek, például a Digital Library Federation, és a University of Washinton / Innovative Interfaces Inc. együttműködése keretében.

A könyvtár az elektronikus folyóiratok kereshetősége érdekében először egy html-listát készített, majd mikor ennek kezelése már nehézkessé vált, a web-mester egy SQL adatbázist épített, mely a cím és tárgyszó szerinti html-listákat képes generálni. A használók egyelőre elégedettek ezzel a megoldással.

Az elektronikus folyóirat-gyűjtemény költségigényét részletekbe menő felméréssel mutatták ki. A helyigény, a személyzet, a számítógépes rendszer és egyéb működési költségek közül a változó és állandó költségeket kivettették a bekötött régebbi, a kurrens és az elektronikus folyóiratokra. A végkövetkeztetés szerint az elektronikus periodikumok működési költsége kisebb, mint a nyomtatottaké, a bekötött folyóiratok tárolása növeli használatuk költségét, a teljes szövegű adatbázisok használata nagyon költséghatékony (1 USD/használat), az elektronikus folyóiratok használata során viszont több segítség szükséges a könyvtárosok részéről.

Két másik felmérés azt mutatta ki, hogy az egyetem hallgatói és kutatói erőteljesen használják a könyvtár elektronikus forrásait. A 2001-ben a Californiai Egyetemen végzett vizsgálatok szerint egy

év alatt jóval többen vették igénybe az elektronikus folyóiratokat, mint a nyomtatottakat. A bekötött (vagyis régebbi) folyóiratok közül a legtöbbet a művészeti, a humán és a társadalomtudományi információkat keresők használták.

A Drexel stratégiája most az, hogy a gyűjtőkörébe tartozó minden kiadói csomagot megvesz, mivel ezek a magfolyóiratokon kívül számos más periodikumot is tartalmaznak. Pillanatnyilag ez kifizetődő az egyetemnek, bár a költségvetés esetleges megnyírbálása nagy csapást mérhet erre a modellre. A folyóiratok csomagban történő eladása kockázatos a szolgáltatók és a kis kiadók számára is.

A „nagy ugrás” után a Drexel az elektronikus állomány könnyebb kezelhetőségét tűzte ki célul. Kísérleti szintér lesz a megtekintett cikkek utáni (pay-per-view) fizetés felmérése is, amely a legkifizetődőbbnek tűnik mind a használóknak, mind a könyvtáraknak, mind pedig a kiadóknak.

(Fazokas Eszter)

Állományvédelem

05/040

ABID, Abdelaziz: L'UNESCO et la conservation du patrimoine numérique = Doc.Bibl. 49.vol. 2003. 3.no. 93-101.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Az Unesco és a digitális örökség megőrzése

Elektronikus publikáció; Megőrzés; Nemzetközi szervezet

A világszerte létrejövő digitális információmennyiség sürgető kihívást jelent a kulturális örökség gyűjtésével és megőrzésével foglalkozó intézmények számára. Megfelelő archiválási politikák és technikai megoldások szükségesek annak érdekében, hogy az emberiség által a legkülönfélébb területeken létrehozott, csak számítógépen hozzáférhető di-

gitális információ ne tűnjön el. Az UNESCO, mint a világ kulturális és tudományos örökségének védelméért és megőrzéséért felelős szervezet, a digitális örökség megőrzésére irányuló kampányával és programjaival szeretne segítséget nyújtani az elektronikus információ archiválásán fáradozó intézményeknek és kormányoknak. A jelen cikk két tanulmányból merít: az egyiket a European Commission on Preservation and Access (ECPA), a másikat a L'Institut national de l'audiovisuel (Franciaország) készítette az UNESCO számára.

A két tanulmány a következő kérdésekkel foglalkozik:

- *A digitális kulturális örökség csoportosítása:* 1) analóg források (szövegek, képek, hanganyagok, álló és mozgóképek) digitális reprodukciói, illetve 2) kizárólag digitális formában létrehozott adatok: weboldalak, elektronikus dokumentumok, multimédia produkciók, adatbázisok stb.
- *A kötelezpéldány hagyományos gyakorlatának alkalmazhatatlansága.* A digitális dokumentumok a világ különböző részeiben lévő szervereken tárolódnak, továbbá a digitális dokumentumok mennyisége soha nem tapasztalt mértékben nő, miközben a dokumentumok élettartama példátlanul rövid.
- *A hordozók és szoftverek rohamos fejlődése.*
- *A szerzői jogi kérdések megoldatlansága.*
- *Mindent meg kell-e őrizni, vagy új szemléletet és politikákat kell kialakítani?* A webarchiválás út-törői a weboldalak különböző pillanatokban történő „lefényképezésével” kísérleteztek, a közgyűjtemények azonban digitalizálási stratégiák alapján választják ki a legrégebb, legértékesebb, vagy éppen a legkeresettebb dokumentumokat.
- *Az elektronikus szövegek könnyű megváltoztathatósága.* Ez a szerzői jogok teljes újragondolását teszi szükségessé. A szerzői jogok szigorítása azonban veszélyezteti a hagyományos magán – nem üzleti – célra történő másolást is, amely kü-

lönösen megnehezíti a kulturális örökség intézményeinek működését.

A fentiek alapján az UNESCO kidolgozta a digitális kulturális örökség megőrzésére vonatkozó stratégiáját, amely a következőket foglalja magában:

- széles körű konzultáció a kormányokkal, a politikai szereplőkkel, a kiadókkal, a kulturális intézményekkel, a szoftveripar szereplőivel, a szabványokért felelős intézményekkel;
- technikai direktívák elterjesztése;
- kísérleti projektek indítása;
- egy charta elfogadása a digitális örökség védelméről az UNESCO közgyűlésének 32. ülészakán, 2003 októberében.

A charta vezérelvei összhangban vannak az UNESCO hosszú távon folytatott kampányával, amely egyfelől a digitális kulturális örökséghez való hozzáférés kiszélesítésére irányul, másrészt azt szeretné biztosítani, hogy minden közösség számára lehetővé váljon saját kulturális örökségének megőrzése.

Ugyanakkor a direktívák hatásköre korlátozott: nem vállalkozhatnak az összes technikai és gyakorlati kérdés megválaszolására. A dokumentumot inkább útmutatóként tanácsos használni, amely sorra veszi a mindazokat a kérdéseket, amelyekre a digitális megőrzési projektek programfelelőseinek számolniuk kell.

(A charta magyar nyelvű fordítása a Magyar UNESCO Bizottság portálján olvasható:

www.unesco.hu/index.php?id=508&type=node)

(Balogh Anna)

05/041

GREEN, Paul R.: A method for undertaking a full conservation audit of special collections of books and manuscripts = *Collect.Manage.* 28.vol. 2003. 4.no. 23-42.p.

Módszer a könyv- és kéziratgyűjtemények teljes állományvédelmi auditálására

Állományvédelem; Kéziratgyűjtemény; Költségelemzés; Könyv

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk egy módszert mutat be speciális könyv- és kéziratgyűjtemények állományvédelmi felmérésének elvégzéséhez. A módszer azon túl, hogy rangsorolja mindegyik különgyűjtemény állapotát, statisztikai mintavétel segítségével aránylag pontosan megbecsüli az egyes gyűjtemények állományvédelmi költségeit is. A módszert ez idáig a Leeds University Library különgyűjteményei közül a könyvállomány állapotának felméréséhez használták, a kezelési prioritások megállapítására és a megfelelő pályázatok előkészítésére, de tervezik a kéziratgyűjtemény szemléjét is további pályázatok beadásához.

(Autoref.)

05/042

HAKALA, Juha: Archiving the Web: European experiences = *Program.* 38.vol. 2004. 3.no. 176-183.p.

A világháló archiválása: európai tapasztalatok

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv; Megőrzés; Számítógép-hálózat

Egy ország kulturális öröksége publikált részének összegyűjtése és megőrzése a nemzeti könyvtárak egyik alapfeladata, melynek ellátását a kötelezpéldányok rendszere segíti. Az elektronikus publikáci-

ók megjelenése és elterjedése hatalmas kihívást jelent, és a jogi szabályozás kiterjesztése erre a területre nem oldja meg a problémát. A nyomtatott dokumentumokra kitalált (és az audio-vizuálisokra kiterjesztett) rendszer nem alkalmazható az elektronikus források esetében. Minél nagyobb a csak elektronikus formában, ill. csak a weben megjelenő dokumentumok száma, annál nagyobb szüksége van a nemzeti könyvtáraknak új eszközökre és új munkafolyamatokra az új típusú dokumentumokhoz.

Az első probléma a „nemzeti web” kiterjedésének meghatározása, hiszen az ország-domain mellett több más név (pl. .com, .org) is tartalmaz nemzeti anyagot. Megoldás lehet, ha a domain-neveket kiadó szervezetek listát adnak a nemzeti könyvtárnak (bár ezt személyes adatnak érezvén nem szívesen teszik), vagy ha az internet-szolgáltatók állítják össze felhasználóik hazai domain-neveit, illetve, ha azok a szervezetek, melyeknek bármilyen célból rendelkeznek hazai domain és/vagy szerver-nevek listáival, együttműködnek a nemzeti könyvtárral.

Az összegyűjtés automatizált módja lehet a web-aratás. A web-arató (*web harvester*) egy olyan alkalmazás, mely megkeresi a felhasználó által megadott paramétereknek megfelelő web-tartalmakat. Az első web-aratók az 1990-es évek közepén készültek, az Alta Vistához hasonló web-indexek készítése érdekében, azonban kevés olyan született, mely mögött az archiválás szándéka áll. Ehhez ugyanis megfelelően nagy tároló kapacitás, és megfelelő jogszabályi háttér (pl. a kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség kiterjesztése) szükséges.

A Svéd Királyi Könyvtár 1996-ban a „*Kulturarw3*” kezdeményezés keretében kezdett a web tartalmak archiválásával, s ennek érdekében az arató-technológiával foglalkozni. 2003-ra a web-archiválás lényeges elemévé vált a könyvtár megőrző tevékenységének, és a 10 alkalommal történt betakarítás 185 millió fájl, bennük 5,5 terabyte adatot eredményezett.

A web-archiválás másik úttörője, az *Internet Archive* (www.archive.org) szintén 1996 óta működik, és a teljes internetről több mint 300 terabyte adatot gyűjtött össze.

Az EU által támogatott NEDLIB (*Networked European Deposit Library*) projekt (a Holland Királyi Könyvtár vezetésével, a francia, norvég, portugál, svájci és a firenzei olasz nemzeti, a helsinki egyetemi könyvtár és a Deutsche Bibliothek közreműködésével) saját aratógépet épített, melynek kielégítőnek tekintett 1.2.2 verziója 2002 szeptemberére készült el. Több országban használták sikerrel, és weblapok százmillióit gyűjtötték össze általa.

A szabadon felhasználható *freeware*-rel a finn web-területet először 2002-ben aratták le, 11,7 millió (500 gigabyte-nyi) fájlból álló archívumot hozva létre. 2003 tavaszán egy speciális kereséssel kb. 15 ezer oldalt takarítottak be a finn parlamenti választásokról, és továbbra is tervezik ilyen kiegészítő aratások végzését az évi egy- vagy kétszeri teljes bekarítás mellett.

A web archiválás másik fontos kérdése a tárolás: bármely archiváló rendszernek elegendő férőhely-kapacitással kell rendelkeznie az aratási tevékenységet vezérlő és ellenőrző adatbázis (a NEDLIB esetében a *MySQL*), a begyűjtött dokumentumok feldolgozása (pl. metaadatok extrakciója) és a ténylegesen archivált dokumentumok számára.

A web-dokumentumok indexelése nem új probléma, hiszen az Alta Vistától a Google-ig mindegyik web-kereső alaptervékenysége az indexelés, és számos cég fejleszt a web-tartalmak indexelésére speciális szoftvereket. Ezek azonban nem felelnek meg egy web archívum céljainak, hiszen szükség van az aratógép által generált kiegészítő metaadatok (pl. archívumazonosító, lokációs információk, begyűjtés ideje) kezelésére is. számára.

A skandináv nemzeti könyvtárak együttműködésével 2000-ben indult *Nordic Web Archive* (NWA) projektnek nem volt elegendő forrása saját fejlesztésre,

ezért egy szöveg-indexelőt szállító céggel való együttműködés mellett döntött, ám a projekt végére (2002) sem sikerült kellően erős eszközöket készíteni, ezért az NWA II projekt keretében folytatják a munkát.

2003-ban az Internet Archive és több európai nemzeti könyvtár együttműködésével létrejött az *International Internet Preservation Consortium* (vezetője a francia nemzeti könyvtár, tagjai közt van a British Library és a skandináv nemzeti könyvtárak is), melynek munkacsoportjai támaszkodnak a NEDLIB és a NWA tapasztalataira is.

(Mohor Jenő)

05/043

JANOVSKÁ, Darina: Elektronická ochrana knižnicných fondov = Knižnica. 5.roč. 2004. 7.no. 334-338.p.

Res. angol nyelven

A könyvtári állományok elektronikus védelme

Állományvédelem; Biztonsági berendezés; Könyvtárak

A témával kapcsolatban kétféle terminológiát szokás használni. A *biztosítási rendszer* a kívánt mértékben biztosítja a biztosított tárgy biztonságát. Az ilyen rendszerek elhárítják a közvetlen veszélyhelyzeteket (könyvtárak esetében a könyvek eltulajdonítását).

A *biztonsági rendszer* követi a kiválasztott tárgy állapotát és jelzi a vészhelyzeteket. Nem szünteti meg a vészhelyzetet, csak figyelmeztet arra hang vagy fényjelekkel. Könyvtári környezetben az állomány elektronikus védelmével kapcsolatban inkább a biztonsági rendszer kifejezést használjuk. Könyvtárakban az elektronikus dokumentumvédelem 2 típusa terjedt el: az elektromágneses és a rádiófrekvenciális alapú rendszer. Az elektromágneses rendszereket a kölcsönzés elmaradása esetén, rádiófrekvenciális védelmet pedig zárt térben, pl. olvasóteremben célszerű alkalmazni.

Az elektronikus dokumentumvédelem elemeire is változatos terminológia használatos. Biztonsági övezet, átjáró, folyosó, védett terület, követett zóna – melyet kapuk, antennák, panelek felügyelnek. A kölcsönzés helyszínén aktiválók és deaktiválók (kézi, asztali) követik a folyamatokat. A dokumentumokba speciális, különböző típusú védelmi etikettek kerülnek.

Az elektromágneses védelmi rendszer használata során a védelmi etiketteket a kölcsönzési időre fel függesztik (deaktiválják) majd újra aktiválják. A kölcsönzési regisztráció után a használó áthalad a biztonsági övezeten, melynek nem szükséges feltétlenül a kölcsönzés mellett lennie. A dokumentum akkor jelez riasztást, ha nem ment át a kölcsönzési fázison és az etikett aktív maradt. Visszahozatalkor az etikett védelmi funkcióját újra aktiválják, és a dokumentum visszakerül a polcra.

A biztonsági övezetet rendszerint a bejárat közelében helyezik el, hogy minden könyvtárlátogató áthaladjon rajta.

A kerülőutas megoldásban az etikettek mindig aktívak maradnak, kölcsönzéskor a használók leadják a dokumentumokat, áthaladnak a biztonsági zónán, majd visszakapják a kikölcsönzött dokumentumokat. A dokumentumok így kikerülnek a biztonsági övezetet és nem riasztanak, csak akkor, ha a használó nem adta le kölcsönzésre azokat. Visszahozatalkor fordítva történik a folyamat, a használó leadja a visszahozott könyveket, áthalad a biztonsági sávon, a könyvek visszakerülnek a helyükre. A kerülőutas megoldás esetén a biztonsági sávnak a kölcsönző pult közelében kell lennie.

Integrált megoldást jelenthet, ha a deaktiváló és reaktiváló vonalkódos automatikus dokumentumazonosítással párosul. Ilyenkor a deaktiváló/reaktiváló egység közvetlenül egy szkennerre van installálva, mely a vonalkódokat beolvassa.

Kölcsönzéskor és visszahozatalkor a vonalkód beolvasásával automatikusan deaktiválódik és aktiválódik az etikett. A rendszer annyira automatizálható,

hogy az olvasó önkiszolgáló módszerrel is kölcsönözheti a dokumentumokat.

Az elektromágneses dokumentumvédelem egyik típusa a kettős antennával működő digitális vagy analóg rendszer. A biztonsági sáv szélessége ilyenkor 80-140 cm között mozog, az antennák közti optimális szélesség pedig 80-90 cm.

A legmodernebb deaktiváló és reaktiváló rendszerek beépített indikátort is tartalmaznak, amely fényjel segítségével jelzi a védelmi etikett aktuális állapotát. Az indikátor maximális dokumentumvédelmet biztosít, mert nem engedi a kölcsönzést védelmi etikett nélkül, sem a könyv visszahelyezését a polcra reaktiválás nélkül.

A mindkét oldalon ragasztós elektromágneses védelmi etiketteket az oldalak vagy sorok közé helyezik, ezek láthatatlanok és nem hozzáférhetőek.

Az egyik oldalon ragasztós, ún. gerinc etiketteket általában egy speciális eszközzel a könyvek gerincébe, a kötés alá helyezik – ezek kötött könyvek esetén használhatóak.

A kör alakú CD etikettek öntapadósak, amelyeket nem a lejátszási felületre helyeznek. A fehér, egy oldalon ragasztós etikettek fehér felületen nem láthatóak, könyvek vagy folyóiratok védelmére alkalmasak. Léteznek olyan könyv-etikettek is, amelyek hamis vonalkódokat tartalmaznak. Az audio- és video-hordozók számára speciális etikettek készülnek, hogy a re- és deaktiválás során a mágnesezettégük ne károsodjon.

A leggyakoribb etikett 10x50 mm, szabad szemmel láthatatlan, fehér vagy álvonalkódos lehet. Az elektromágneses rendszerek igényesebbek, mint a rádiófrekvenciálisak, mivel a védelmi rendszerük technológiája összetettebb.

Európában legközismertebb gyártójuk a holland DIALOG LIBRARY cég, mely több mint 30 éve foglalkozik ezzel a tevékenységgel. Legújabb típusaik az ELLIPSE 2010, mely 1998 óta, valamint az ELLIPS 2020, mely 1999 óta van forgalomban.

A rádiófrekvenciális védelmi rendszer csak kerülőutas megoldás esetén alkalmazható. Előnye az ala-

csony ár, a könnyű installáció, a hamis riasztás minimális aránya.

Ezek a rendszerek egy vagy kétantennás 10 MHz-es környezetben, általában zárt térben, olvasóteremben működnek. A kétantennás rendszerek elavulófélben vannak, helyettük egyantennás, kisebb helyet igénylő, kifejezetten kisebb könyvtárak számára alkalmas rendszereket alkalmaznak. A biztonsági sáv kb. 1 méter, védelmi etikett alkalmazása esetén a vevő antenna fény és hangjelekkel riaszt. A védelmi etikett két alapegységben (4x4 vagy 5x5 cm), 10 MHz frekvenciával működik. A szlovák könyvtárakban a leggyakoribb rádiófrekvenciális rendszer a Quicksilver.

A rádióazonosító rendszerek a rádiófrekvenciális rendszerek újabb generációi, melyek magas frekvenciájú (RFID) azonosításra képesek, vonalkódok helyett chip-eket használnak. Ezek a chip-ek teszik lehetővé a dokumentumok elektronikus azonosítását és mozgásuk követését.

A legbiztonságosabb és legjobb elektronikus védelmi rendszer a 3M. Hagyományos és nem hagyományos dokumentumok esetén egyaránt alkalmazható. A védelmi csíkot egy hordozható eszköz segítségével lehet a dokumentumokban rögzíteni, akár a könyvespolcokon is. Olyan könyvtárak számára előnyös, ahol nagy mennyiségű dokumentumot kell védelmi csíkokkal felszerelni. Ezzel az eszközzel 3-5-ször gyorsabban elláthatók a dokumentumok a védelmi csíkokkal, mint kézzel. A csíkok nem láthatók, és csak nagyon nehezen távolíthatók el. Egy mozdulattal deaktiválhatók és reaktiválhatók egy L alakú berendezéssel, mely a kölcsönző pulttal egy szinten helyezkedik el.

A TAGSYS rádiófrekvenciális rendszer kizárólag RFID alapon működik, a Szlovák Nemzeti Könyvtárban használják. 5x5 cm-es öntapadós címkét ragasztanak a hátsó kötéstábla belső oldalára, amit a nemzeti könyvtár logójával átragasztanak. A dokumentum azonosításához ebben a rendszerben szükséges a vonalkód megjelenítése a képernyőn.

Mindkét rádiófrekvenciális rendszer (3M, Tagsys) az elektronikus dokumentumvédelmen kívül egyéb tevékenységekhez is használható – állományrevízióra, önkiszolgáló kölcsönzésre, használói statisztikák, listák készítésére.

Az elektronikus dokumentumvédelem sokkal hatékonyabb ellenőrzést biztosít a könyvtári állomány fölött, mint a hagyományos védelmi eszközök (kamerák, biztonsági őrök).

Az elektronikus védelem tökéletes rálátást nyújt a könyvtári állományra, a látogatók észrevétlen ellenőrzését biztosítja, az állományhoz való szabad hozzáférést lehetővé teszi, az olvasótermek szolgáltatásainak hatékonyságát alapvetően javítja.

(Prókai Margit)

Különgyűjtemények

05/044

BOND, Trevor J.: Visual image repositories at the Washington State University Libraries = Libr.Hi Tech. 22.vol. 2004. 2.no. 198-208.p.

Digitális képgyűjtemények a Washington Állami Egyetem Könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Elektronikus publikáció; Képgyűjtemény

A *World Civilizations Image Repository* (WCIR) és a *Photos Online* a Washington State University (WSU) Libraries két, folyamatban lévő kép-adatbázis programja. A projektek megmutatják, hogy a WSU könyvtára, egyéb tanszékekkel együttműködve, hogyan alkalmazta az OCLC/DiMeMa (Digital Media Management) CONTENTdm nevű szoftverjét szerzői jogi kötöttségtől mentes képállományok kifejlesztésére, és „elevel digitális” képek kezelésére.

(Autoref.)

Lásd még 41

Raktározás

05/045

ELOMAA, Eila: Paikantamissovellus nopeuttaa kirjan löytymistä hyllystä = Kirjastolehti. 2004. 5.no. 10-11.p.

„Keressd a polcot” – számítógépen

Egyetemi könyvtár; Jelzet; Szoftver

A Jyväskyläi Egyetem könyvtárában szeptemberben vették használatba a dokumentumok helyének jelzetek alapján történő számítógépes meghatározására szolgáló szoftvert. A használók tájékozódását segítő szolgáltatás egyelőre a központi könyvtár átlományát öleli fel. Alapját a jelzet-adatbázis adja. A keresett mű szerzőjét és címét a keresőmezőbe beírva megjelenik a gyűjteményrész jelzete, amely egy betűből és a szóban forgó tudományterület rövidítéséből áll. Mellette olvasható a „Keressd a polcot” felszólítás. Erre klikkelve belépünk az ugyanilyen elnevezésű ablakba, és a fenti jelzet beírása után a következő ablakban megtaláljuk a gyűjteményrészek jelzete mellett a leírásukat (tartalmakat), és hogy ezek, illetve a keresett dokumentum melyik emeleten, milyen számú polcon található. Ha ugyanitt a „jelzet” szóra kattintunk, a következő ablak megadja a kérdéses emelet térképét a polcszámokkal.

A szolgáltatást a könyvtár négyfős munkacsoportja tervezte, realizálásáért egy számítógépes gyakorlat felelt. Elérhetősége: <http://jykdok.linneanet.fi>

(Sz. Nagy Lajos)

Feldolgozó munka

05/046

BIANCHINI, Carko – BUIZZA, Pino – GUERRINI, Mauro: Verso nuovi principi di catalogazione. Riflessioni sull'IME ICC di Francoforte = Boll.AIB. 44.vol. 2004. 2.no. 133-152.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Új katalogizálási elvek felé: reflexiók a frankfurti IFLA szakértői találkozóhoz a nemzetközi katalogizálási kódexről (IME ICC)

Dokumentumleírási szabályzat

Egyre több szó esik a katalogizálási elvek – leginkább az 1961-ből származó párizsi alapelvek – revíziójának időszerű és szükséges voltáról. Az elveknek egységbe kellene kerülnie a modern katalogizálás céljaival, figyelembe kellene vennie a teljességében tekintett katalógus (nem a szerzői katalógus) relációs struktúráját. Mindezt ma új technológiai dimenzióban tehetjük meg, azzal a háttérrel, hogy nem egy gyűjteményről, hanem virtuálisan valamennyi könyvtár gyűjteményeiről van szó, amikor a lokalizáció alapja a *dokumentum* és nem a *talajdon*.

Ennek szellemében ült össze 2003 nyarán Frankfurtban az IFLA első szakértői találkozója a nemzetközi katalogizációs kódexről (*First IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code – IME ICC*). A tanácskozás eredménye, a több változat után decemberben véglegesített *Statement of international cataloguing principles* azért született meg, mert a résztvevők egyetértettek néhány alapvető szükségszerűségben:

1. az elvek érvényesek minden dokumentumtípusra, nemcsak a szöveges művekre;
2. az elvek érvényesek az elektronikus katalógusokra; a figyelem a bibliográfiai regisztráció minden szempontjára kiterjed, nemcsak a „besorolási adatokra”;

3. az új elvek a világ nagy katalogizálási tradícióin, valamint az IFLA dokumentumainak (FRBR, FRANAR) konceptuális modelljén alapulnak.

Kérdés, hogy mindaz, ami az entitások, attribútumok és relációk, a katalógus funkciói, a bibliográfiai leírás, a hozzáférési pontok, a besorolási rekordok és a keresés funkcionális alapelemei tárgyában most megfogalmazódott, vajon érvényteleníti-e az olyan kidolgozott és rendkívül széles körben elterjedt leírási szabályzatokat, mint az AACR, válságba sodorja-e az ISBD megbízhatóságát, vagy elavulttá teszi-e a világ legelterjedtebb bibliográfiai adat cseréformátumát, a MARC-ot? Jelenleg a kutatás olyan szakaszában vagyunk csak, amikor minden bizonytalan, és az a kijelentés, hogy „ezekre az alapokra lehet építeni egy nemzetközi katalogizálási kódexet” nem tudjuk, azt jelenti-e hogy egy teljesen újat kell-e létrehozni, vagy a változásokat követve fejlődött, kompatibilis helyi változatokkal rendelkező AACR-t kell-e adaptálni? A kockázatok és a nehézségek nem állhatják útját a fejlesztésnek, de kétségtelen, hogy hibátlanul pontos megközelítésre van szükség, még ha ez szükségszerűen összetettebb is.

(Mohor Jenő)

05/047

DUPOURQUÉ, Laurence: Le catalogage des sites web: vers une organisation structurée du web = Doc.Bibl. 49.vol. 2003. 2.no. 63-68.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Webhelyek katalogizálása: a világháló rendszerezése felé

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

A könyvtár alapvető feladatai közé tartozik az általa gyűjtött dokumentumok strukturált módon történő feldolgozása és katalógusokba szervezése. A

könyvtári állományokhoz képest az internetes források felkutatásának gyakorlatában azonban anarchia uralkodik. A web alapú források katalogizálása már csak a dokumentumok mennyisége és helyváltoztatásai miatt is hosszadalmas munkát jelent. A könyvtárosok új koncepció szerint, ún. webtékákban vagy webkönyvtárakban dolgozzák fel az elérhető elektronikus forrásokat. Az egyéb internetes keresőgépekhez képest a webtéma nem teljeskörűsége törekszik, hanem minőségi szempontokat igyekszik kielégíteni. Mintegy szűrőként működik, amely egy bizonyos téma köré csoportosítva vagy egy felhasználói csoport igényei szerint választja ki a forrásokat. A cikk felsorolja a web alapú dokumentumok sajátosságait, katalogizálásuk előnyeit és nehézségeit, a szabványok alkalmazásának lehetőségeit, valamint felvázolja a webkatalogizálás jövőjét.

Az online információforrások feldolgozása számos új problémát vet fel. A weboldalak csak az interneten érhetőek el, egy URL címen keresztül, szerkezetük és tartalmuk szerint pedig sokféle típusba sorolhatók: személyes honlapok, vállalkozások vagy szervezetek oldalai, monográfiák vagy elektronikus periodikák, adatbázisok. Az internetes források fontos jellemzője azonban a stabilitás hiánya. A weboldalak igen könnyen szertvert és URL-t cserélhetnek, nem is beszélve a tartalom megváltozásáról, illetve eltűnéséről, amelynek eredményeképpen a korábban történt katalogizálás adatai irrelevánssá válnak. A katalogizálást megnehezíti az a körülmény, hogy a weboldalak készítésére nincsenek szabványok, így a feldolgozáshoz szükséges információkat (szerző, kiadó, publikálás dátuma, sőt a dokumentum címe) gyakran csak hosszas ide-oda kattintgatás árán, vagy egyáltalán nem lehet megtalálni. A tapasztalat szerint a web alapú források feldolgozása kétszer, háromszor olyan hosszú ideig tart, mint a hagyományos dokumentumoké, ami természetesen magasabb költségekkel jár együtt.

A québec-i nemzeti könyvtár dolgozói 2001-ben indították el a BREF nevű webtékát, amelyben a for-

rásokat könyvtártudományi módszerek szerint válogatják, és MARC formátumban dolgozzák fel. A BREF nyilvánosan hozzáférhető, sőt más könyvtárak is átvehetik az adatokat a célból, hogy igény szerint saját katalógusaikba integrálják őket. A közeljövő tervei szerint a BREF a nemzeti könyvtár általános katalógusának része lesz. A webtéma nagy előnye az olvasók számára az, hogy téma szerinti kereséseiket sokkal gyorsabban, egyetlen könyvtári katalógusban végezhetik el, internetes keresőgépek és más katalógusok igénybevétele nélkül.

A szoftverek, CD-ROM-ok, online folyóiratok – tehát a viszonylag statikus szerkezetű források – feldolgozására ma már mind az angol-amerikai RCAA2, mind az ISBD tartalmaznak szabványokat. A weboldalak feldolgozásában is e két nemzetközi szabványt, valamint a MARC 21-et veszik alapul a könyvtárosok. A weboldalak katalogizálása azonban még meglehetősen új gyakorlatnak számít: minden új forrás új kérdéseket vet fel, amelyek megválaszolásában elsődleges fontosságot kap a feldolgozó tapasztalata. A weboldalak szerkezete a hypertext kapcsolódások miatt jelentősen különbözik a hagyományos dokumentumokétól, tehát fontos, hogy a feldolgozó jól ismerje az internet működését, és képes legyen megállapítani a feldolgozandó forrás tartalmi határait. A szöveges tartalmú weboldalak esetében a MARC formátum adatmezőin belül az elektronikus kiadványokra vonatkozó indikátorokat kell használni. A cikk részletesen beszél az egyes indikátorok esetében felmerülő kérdésekről, és további gyakorlati javaslatokat fogalmaz meg a web alapú dokumentumok katalogizálására. A jövőben az automatikus feldolgozás feltételeinek jelentős javulása várható. Az internetes források katalogizálásának gyakorlatában döntő fontosságú a metaadatok használata: 1997 óta a Dublin Core kezdeményezés foglalkozik az online dokumentumokra vonatkozó metaadat-szabványok kidolgozásával. A webmesterek azonban egyelőre nem veszik figyelembe a metaadat-szabványokat a weboldalak megalkotásánál, s ez a körülmény gátolja az automatikus feldolgozás minőségének javulását. Az ideális

helyzet az lenne, ha a weboldalak tartalmaznák mindazokat a metaadatokat, amelyekre a feldolgozás szempontjából szükség van (leíró adatmezők, szerző, cím, dátum, valamint kulcsszavak és rezümék is).

A cikk bemutatja az OCLC CORC nevű, internetes forrásokat tartalmazó közös katalógusát, amely automatikus feldolgozási funkciókkal könnyíti meg a könyvtárosok munkáját. A CORC nagy népszerűségnek örvend az angol-amerikai könyvtárak körében. Hátrányai között említhető azonban, hogy a feldolgozott források túlnyomó része angol nyelvű; a weboldalak hiányos metaadatai miatt a CORC technológiával kivont eredményeket ellenőrizni kell; valamint a CORC csak könyvtárosok számára elérhető szolgáltatás, a nagyközönség által nem használható.

A könyvtárosok és információs szakemberek a legmegfelelőbbnek képzett szakemberek a web alapú dokumentumok leírására és az adatok formai és tartalmi szempontból történő osztályozására. Egyelőre tehát nehezen lehetne pótolni azt a feldolgozó munkát, amelyet a webtémák dolgozói végeznek.

(Balogh Anna)

05/048

LÓPEZ GUILLAMÓN, Ignacio: Una nueva catalogación: objetivos, principios, características y control de autoridad = Rev.Esp.Doc.Cient. 27.vol. 2004. 2.no. 192-211.p. Bibliogr. 105 tétel.

Res. angol nyelven

Újfaixa katalogizálás: célok, elvek, jellemzők és a besorolási adatok egységesítése

Dokumentumleírás; Gépi dokumentumleírás

A katalogizálás irodalmának nagymértékű növekedését látva a nemzetközi szakirodalomban, szakirodalmi áttekintést készítettek. A LISA adatbázisában és a spanyol könyvtárak és hálózatok katalógusaiban talált 492 tételből kb. százat választottak ki részletesebb elemzésre. A szemle főbb megállapítá-

sai szerint a katalogizálás az utóbbi öt évben jelentős megújuláson megy át, elsősorban az információtechnológia hatására, mind elméleti, mind gyakorlati tekintetben. Ennek nyomán a katalogizálás új dimenziót nyer, és az interneten keringő ismeretek kezelésének és szervezésének eszközévé válik. A katalogizálási normák kodifikációja jelenleg az új igényeknek való megfeleltetés fázisában van; világviszonylatban az AACR2 érte el a legnagyobb befolyást a különféle szabályzatokra. Az információkeresés és -hozzáférés módjait a szabványosítás mellett leginkább az *authority control* befolyásolja.

A szakterület kutatói a legjelesebb egyetemi könyvtárakban, az angolszász nagykönyvtárakban és hálózatokban, valamint az IFLA által támogatott munkacsoportokban működnek. Eredményeiket elsősorban intézményi kiadványokban (nemzetközi és országos összefüggések dokumentumaiban), másodsorban néhány szakfolyóiratban (leginkább: *Cataloging and Classification Quarterly*, *Cataloging and Bibliographic Control*, *Library Resources and Technical Services*) teszik közzé. Az érdeklődésükre leginkább számot tartó témák: az ismeretek szervezésével és a katalogizálás funkcióival kapcsolatos elméleti feltevések, illetve a katalogizálási szabályzatok új logikai struktúrájával és a besorolási adatok egységesítésével kapcsolatos gyakorlati feltevések.

(Mohor Jenő)

05/049

DAWSON, Alan: Creating metadata that work for digital libraries and Google = *Libr.Rev.* 53.vol. 2004. 7.no. 347-350.p. Bibliogr.

A digitális könyvtárak és a Google számára egyaránt használható metaadatok előállítás

Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Gépi információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

A metaadatokat már sok éve a digitális információk környezet jelentős összetevőjének tekintik, és sok munkát fordítottak a digitális tartalmak leírására

ra szolgáló komplex szabályrendszerek kidolgozására. A helyzet azonban az, hogy egyre inkább a világháló keresőgépei, különösen a Google, jelentik a digitális források keresésének elsődleges módszerét, és ezek alig használják a metaadatokat. A jelen cikk ismerteti, hogy a digitális könyvtárak hogyan hasznosíthatnák jobban a metaadatokat a Google felhasználókhöz való adaptálással, miközben a digitális megőrzésre szolgáló katalogizálásnál nem kellene lemondani a már kidolgozott és bevált alapelvekről és szabványokról sem.

(Autoref.)

Információkeresés

05/050

BOND, Carol S.: Web users' information retrieval methods and skills = *Online Inf.Rev.* 28.vol. 2004. 4.no. 254-259.p. Bibliogr.

A világháló használóinak információkeresési módszerei és ismeretei

Felmérés [forma]; Gépi információkeresés; Használói szokások; Számítógép-hálózat

Aki a világhálón keres információt, számos lehetőség közül választhat. Egy angol egyetem nővérképző részlegének 18 oktatóját figyelték meg, hogyan próbáltak egy megnevezett dokumentumot megtalálni. Bár legtöbbjük sikeres volt (ha nem is első próbálkozásra), többségük nehézségekről számolt be, és még a gyakorlott web-használóknak is nehézséget okozott, ha a szokásostól eltérő interfészt találtak, és nem tudtak saját kedvenceikhez hozzáférni.

Bár a minta statisztikailag nem alkalmas szignifikáns megállapításokra, úgy tűnt, hogy a web-használatban szerzett gyakorlat nem befolyásolta az eredményt. Ketten nem tudtak továbblépni, amikor nem értek hozzá megszokott böngészőjükhöz. Mivel megadott (ismert) intézmény dokumentumá-

ról volt szó, a résztvevők többsége az intézmény honlapját kereste fel (vagy erre tett kísérletet), ám a sikeresebb megoldás egy keresőgép megfelelő használata volt.

A megoldási módok és az azt követő beszélgetés főbb tanulságai szerint nem elég, ha valaki Internet-hozzáféréshez jutván maga kezdi el megtanulni azt, amiről úgy gondolja, hogy szükséges lehet. Ez a megközelítés nem fejleszti ki sem a probléma-megoldáshoz, sem a hatékony kereséshez szükséges készségeket, és nagyon a néhány megismert lehetőséghez köti a használatot. Ha az a cél, hogy a web gyors és hatékony információkeresési eszköz legyen (ne szórakoztató internet-böngésző), szükség van a médium és az eszközök megértésére és ismeretére, valamint a hatékony használatukat segítő készségekre.

(Mohor Jenő)

05/051

DEVINE, Jane – EGGER-SIDER, Francine: Beyond Google: the Invisible Web in the academic library = J.Acad.Libariansh. 30.vol. 2004. 4.no. 265-269.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Túl a Google-n: a Láthatatlan Web használata a felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat

A „láthatatlan web” alapkérdéseivel és az egyetemi könyvtárakban való alkalmazásával foglalkozik a tanulmány. Az interneten található hatalmas információmennyiség – becslések szerint az információk 80%-a – azért kapta a „láthatatlan” vagy a „mély” jelzőt, mert a hagyományos keresőmotorok nem találják rájuk, mivel főleg szakterületi adatbázisokban találhatóak, s egyedi keresést igényelnek (pl. a könyvtári katalógusok egyes tételei). A könyvtárosok gyakran dolgoznak a „láthatatlan web”-ben, amikor például az előfizetéses EBSCOhost adat-

bázisban keresnek, vagy amikor a tájékoztatás során bizonyos kérdésekben éppen erre van szükség. A „láthatatlan web”-ről szóló első cikkek 1998-ban és 1999-ben jelentek meg, amikor Lawrence és Giles először írtak a témáról a *Science*, majd a *Nature* hasábjain, a leggyakrabban mégis Bergman 2000-ben írt *White Paper*ének (*The Deep Web: Surfacing hidden value*) megállapításait idézik (<http://brightplanet.com/technology/deepweb.asp>):

- a „láthatatlan” rész 500-szor nagyobb, mint a „felszíni” világháló,
- nagyjából 550 milliárd dokumentumot tartalmaz, utóbbi csak egy milliárdot,
- az új információk leggyorsabban gyarapodó kategóriáját teszi ki,
- 95%-a nyilvánosan hozzáférhető,
- a láthatatlan web anyagának több mint a fele tematikus adatbázisokban található.

2001-ben jelent meg a harmadik (úttörő) munka, az első könyv a témáról, Chris Sherman és Gary Price műve, amely a láthatatlan világháló elérését segítő keresőgépekről, web-oldalokról és adatbázisokról ad eligazítást, illetve esettanulmányokat és alapos adattárakat közöl. (Online kiegészítője a <http://www.invisible-web.net> oldalon található meg.)

Azóta számtalan cikk és tanulmány látott napvilágot – különféle „célcsoportok” (tanárok, könyvtárosok stb.) számára –, amelyek a különböző segéd-eszközöket veszik számba: ezeket röviden ismertetik a szerzők, felsorolják a napra kész informálódás lehetőségeit (mint pl. a *Librarian's Index to the Internet*), majd hat pontban összegzik, hogyan lehet az egyetemi könyvtárakban a láthatatlan web problémájának megoldását a mindennapi teendők közé integrálni. (Ezek között szerepel a megfelelő útmutató elkészítése is, melyet a La Guardia főiskola könyvtárában készítettek el (*Beyond Google: The Invisible Web* – <http://www.lagcc.cuny.edu/library/invisibleweb/default.htm>). A felhasznált és idézett szakirodalom jegyzéke zárja a tanulmányt.

(Murányi Lajos)

05/052

SHENTON, Andrew K.: Research into young people's information-seeking perspectives and methods = *Aslib Proc.* 56.vol. 2004. 4.no. 243-254.p. Bibliogr.

A fiatalok információkeresési módszereivel foglalkozó kutatások célja, módszerei és hasznosítása: áttekintés

Használói szokások; Ifjúsági olvasó; Információkeresés; Könyvtártudományi kutatás

Annak ellenére, hogy a fiatalok információs jártassága elengedhetetlen a mai információs társadalomban, aránylag keveset tudunk a fiatalok valóságos információkeresési magatartásáról. Mindenek előtt a fiatalok információkeresésének módszereit, perspektíváit és stratégiáit kelleme széles körűen megvizsgálni, majd ennek alapján lehetne tovább lépni azoknak a módszereknek a megtalálására, amelyeket a fiataloknak hatékonyan alkalmazhatnának az információkeresésben. A kutatandó kérdések a következők lehetnének: az eddigi kutatások célja, azok speciális vizsgálati területei, az adatok gyűjtésére és elemzésére alkalmazott technikák, és a kutatásoknak az eredmények általánosításával, illetve szélesebb körű alkalmazhatóságával kapcsolatos álláspontja.

(Autoref.)

05/053

WEIDEMAN, Melius – STRÜMPFER, Corrie: The effect of search engine keyword choice and demographic features on Internet searching success = *Inf.Technol.Libr.* 23.vol. 2004. 2.no. 58-65.p. Bibliogr. 53 tétel.

A keresőgépes internet-keresések sikere a kulcsszó megválasztásának és a keresők demográfiai jellemzőinek függvényében

Gépi információkeresés; Használó; Használói szokások; Keresőkép; Számítógép-hálózat

A tanulmányban ismertetett projekt célja annak megállapítása volt, hogy az internetes kereséseknél

a kulcsszó megválasztása és a demográfiai jellemzők hogyan befolyásolják a keresések sikerét. Három kontinens negyvenhat intézményében 1109 kereső magatartását vizsgálták, majd a következő tényezők közötti összefüggéseket elemezték: a használt kulcsszavak száma, a keresők kora, faja, neme, és a keresés sikeressége. Az eredmények azt mutatják, hogy ezek közül az első háromnak mérhető hatása van a keresés sikerességére, de a nemek különbözőségének hatása elhanyagolható.

(Autoref.)

Lásd még 49, 77

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

05/054

DUCKETT, Bob: From reference library to information service: services in danger = *Libr.Rev.* 53.vol. 2004. 6.no. 297-300.p. Bibliogr.

Res. német és francia nyelven

A referenz-könyvtártól az információs szolgáltatásig: veszélyben a hagyományos referenzmunka

Könyvtárosi hivatás; Szolgáltatások; Referenz

A referenz-részleg vagy a külön referenz-könyvtár a huszadik század kezdetétől fogva a közkönyvtárak szerves része volt. A költségvetés jelentős részét erre fordították, és a legkiválóbb munkatársakat a referenz-szolgáltatásban foglalkoztatták. Az internetnek és az információtechnológiai fejleményeknek köszönhetően ma már bármely könyvtár információs szolgáltatássá válhat, és a használók otthonába viheti az igényeknek megfelelő információkínálatot. Az átalakulás közepette is érdemes megőrizni a referenz-szolgáltatás értékeit és a hozzá kötődő szemléletet.

Ilyen szempont a gyűjtemény megőrzése és a kellemes, inspiráló környezet. Ha a könyvtárak nem gyűjtik a könyveket, ki fogja? A British Library bezárta a BookNet- (a korábbi Ajándék- és Csere-) részlegét, ezért ma már nem könnyű „megszabadulni” a fölöslegessé vált, de jó minőségű állományrészekről (például a korábbi gyűjtőkori együttműködési programokban előírt szakterületek segédkönyveitől), és azokat a közgyűjteményekben megtartani. Megfigyelhető, hogy sokan használják azt a néhány nagykönyvtárat, például az Association of Independent Libraries tagkönyvtárait, amely a gyűjteményét megőrzi. A nagy gyűjtemények kedvéért az emberek utazni is hajlandók, viszont kerülnek azokat a helyeket, ahol az állományt a végletekig lecsökkentik, és az olvasótermet más célra használják. A könyvkölcsönzés visszaesik a gyarapítás alulfinanszírozása következtében, de egyre több könyvet vásárolnak az emberek, mert a könyvesboltokban jól érzik magukat. Szükség van mind gazdag könyvgyűjteményeket tartalmazó olvasótermekre, mind korszerű információs szolgáltatásokra, és olyan helyekre is, ahol tanulni és beszélgetni lehet, át lehet lapozni az újságokat.

Fontos szempont a hozzáférés. Az információs szolgáltatások nem tudják százszázalékosan helyettesíteni a referenz-könyvtárat. Az elektronikus dokumentumok kezelésének egész folyamatában sok a megoldatlan probléma. Ami nyomtatásban ma elérhető, egyáltalán nem vág egybe azzal, ami elektronikus formában férhető hozzá. Az egyetemi campusokon nagyszerű elektronikus szolgáltatások érhetők el, de mi van azokkal, akik nem a felsőoktatási könyvtárat használják? A People's Network jelentősen kibővítette a közkönyvtárak szolgáltatásait, de jóval több pénzre lenne szükség az előfizetésekre és a támogató szolgáltatások fejlesztésére, mind az online, mind a hagyományos, nyomtatott referenz-források elérését is beleértve.

Azzal, hogy a nagy tudású referenz-könyvtárosok eltűntek a közkönyvtárakból, szegényebbek lettek a

szolgáltatások, háttérbe szorult a könyvtárosok segítő szerepe. A referenz-munka színvonalának eséséhez hozzájárultak létszámcsökkentések, a növekvő kihívások és igények, ma már ritkán szerepel a referenz a képzés tananyagában. Jóllehet a referenz-munka a kutatómunkával van rokonságban, ma már egyre többen csak egyfajta gyorsreferenzet értenek rajta.

A könyvtárost újabban a „tudás munkásának” (knowledge worker) nevezik. Miközben megkeresi a használó számára szükséges információkat, saját tudása is gazdagodik. Jelentős általános tájékozottsággal rendelkezik, komoly szellemi teljesítményt várnak el tőle (többek között bibliográfiák, indexek összeállítását, szakértői munkacsoportokban való részvételt, könyvismertetések írását, lektorálást), tudományos társaságok tagja, saját kutatási területe is van, de tudását nem ismerik el kellőképpen. Németországban és Franciaországban vannak olyan, tudományos igényeket szolgáló, gazdag kutatási anyagot őrző közkönyvtárak és olyan általános közkönyvtárak is, amelyek a kölcsönzési és információs funkciókra összpontosítanak – talán még Angliában sem késő erre gondolni. A referenz-szolgáltatásoknak jelentősebb szerepet kell vállalniuk a könyvtárak oktatási funkcióinak el látásában.

(Hegyközi Ilona)

05/055

GALLUZZI, Anna: Il reference che verra = Boll.AIB. 44.vol. 2004. 2.no. 183-195.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az eljövendő referenz

Referenz

A kommunikációs hálózatok és az internet terjedésével először úgy látszott, nem lesz szükség az információkeresésben a közvetítőkre. A következő lé-

pésben azonban (az interneten terjesztett információk túláradása következtében) ismét szükségesnek mutatkozott az információk és a források kiválogatása, átszervezése, értékelése, a könyvtárak szerepe a (fizetős) forrásokhoz való hozzáférés biztosításában, az információkeresési szakemberek új profiljának kialakításában.

A referenz jövőjét egyértelműen az elektronikus, digitális eszközök határozzák meg. Súlypontja az egyéni olvasó információkeresésének segítésétől az eszközök, a keresési stratégiák és a kereső nyelvek megismertetése, a megismertetés eszközeinek és módszereinek tervezése irányába tolódik. Az elektronikus eszközök és digitális források a referenz sokkal kiterjedtebb értelmezését teszik lehetővé, mely egyrészt a könyvtárak együttműködésére alapul, másrészt az olvasót tájékozódása (és a tájékozódás új lehetőségeinek, eszközeinek megismerése) minden pontján támogatni tudja. Olaszországban a digitális referenz első (és legegyszerűbb) formája a *Segnaweb* elnevezésű „virtuális referenz-pult”, azaz az olasz könyvtárosok által kiválogatott, a referenz-szolgáltatások szempontjából igen hasznosnak bizonyult internetes források gyűjteménye.

(*Mohor Jenő*)

05/056

ULRICH, Paul S.: Einsatz und Erfahrungen mit Questionpoint in der Zentral- und Landesbibliothek Berlin = Bibliotheksdienst. 38.Jg. 2004. 1.no. 54-60.p.

A Questionpoint alkalmazásának tapasztalata a Berlieni Központi és Tartományi Könyvtárban

Általános tudományos könyvtár; Együttműködés-belföldi; Elektronikus posta; Gépi információkeresési rendszer; Referenz

A berlieni központi és tartományi könyvtár (Zentral- und Landesbibliothek Berlin, ZLB) volt az egyetlen könyvtár a német nyelvterületen, amelyik részt vett a *Közös Digitális Tájékoztató Szolgálat* (Collaborative Digital Reference Service, CDRS)

tevékenységében. Miután ez a projekt 2002-ben befejeződött, továbbfejlesztése *QuestionPoint* (QP) néven folytatódott (<http://www.questionpoint.org>). A QP egy tájékoztatói eszköztár, amelyet a Kongresszusi Könyvtár és az OCLC fejlesztett ki, és amelyet több mint 200 könyvtár használ szerte a világon. A CDRS-szel ellentétben olyan komponensekből áll, amelyek segítségével az internetes tájékoztatás helyileg és széles körű együttműködésben is végezhető.

Minden modul az OCLC szerverén fut. A tájékoztató szolgálat háttérében egy olyan kezelőeszköz működik, amely a QP valamennyi funkcióját kezeli. A feltett kérdések sorsának alakulását mind a kérdezők, mind a könyvtárosok követni tudják. (Jelenleg az elektronikus levél és a chat-modul áll rendelkezésre.)

A ZLB először csak a QP globális részében működött közre: a beérkezett kérdéseket választották meg, amire nem tudtak felelni, a nemzetközi közösgnek küldték tovább. (A kérdések száma mindkét projektben igen elenyésző volt.) Azóta lefordították az addig csak angolul beszélő elemeket, a szolgáltatást pedig *InfoPoint* néven végzik; a használt űrlapot a „Kérdezzen tőlünk” menüpont mögött helyezték el (http://www.zlb.de/fragen_sie_uns). 2003 augusztusa óta még csak 50 kérdés futott be, de népszerűsíteni kívánják a szolgáltatást, és a chat-modul bevezetését is mérlegelik.

(*Murányi Lajos*)

05/057

WIDDICOMBE, Richard P.: Evolution of a revolution: the movement to 24/7 web-based libraries = Sci. Technol. Libr. 24.vol. 2003. 1/2.no. 187-194.p.

Forradalmi változás: áttérés az éjjel-nappal üzemelő webes könyvtárakra

Állománygyarapítás; Elektronikus folyóirat; Elektronikus könyv; Szakkönyvtár -műszaki; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Stevens műszaki egyetem (Hoboken, NJ) könyvtára tíz éve nem fizet elő folyóiratokra, összesen mintegy 10 rendkívül használt és népszerű folyóirat elektronikus változata a „gyűjtemény”. Teljes mértékben átálltak az „amikor szükséges” (*just in time*) beszerzésre a „szükség esetére” (*just in case*) beszerzés helyett. Oktatóik sikeresek, és hallgatóik szívesen használják a könyvtárt a honlapján keresztül, hogy megkeressék és letöltsék a számukra releváns anyagokat.

A könyvtár 1970-ben kezdte saját hatékonyságát vizsgálni, ekkor 1500 folyóiraatra fizettek elő, mely szám fokozatosan 850-re csökkent. 1993-ban, egy drasztikus költségvetés-kurtítás és a tapasztalatok alapján elhatározták a folyóirat-előfizetés teljes megszüntetését. Az előfizetés, kötetés, feldolgozás, kezelés, tárolás költségeit a cikkek kérésre történő beszerzésére fordították. (A 250 ezer dollárnyi előfizetési díj helyett ugyanannyi ráfordítással lényegesen nagyobb mennyiségű folyóiratból beszerezték az olvasók által kért valamennyi cikket.) Az első kb. öt évben az olvasók panaszkodtak, ha várni kellett a postán vagy faxon érkező cikkekre, mára a források legtöbbször 24/7 rendszerben, azaz a hét mindennapján éjjel-nappal elérhető, és az internet

megkönnyíti a cikkek kézbesítését. A teljes szöveget nyújtó források száma folyamatosan növekszik. A könyvek esetében is csökkent az állomány gyarapodásának üteme, és egyre inkább a közeli könyvesboltokban vették meg – még aznap – az éppen kért könyvet. Ezt követően kezdtek áttérni az online e-könyvek használatára, rendelkezésre állásuk mértékében. (Egyik nagy sikerű új forrásuk a *Safari Tech Books Online*, és használják a *netLibrary* és a *JSTOR* szolgáltatásait is.) A 24/7 rendszerű szolgáltatáshoz a könyvtárak az internet forrásait is igyekeznek igénybe venni. Ezek egyike az ipari felhasználóknak tervezett, de a könyvtárakban is jól hasznosítható *web Self-Service* (a *RightNow Technologies* szolgáltatása), melyet a könyvtár a gyakran feltett kérdések (FAQ) listájával „személyre szabhat”, és melynek folyamatos frissítése garantálja a kérdésekre adott releváns választ. Természetesen a könyvtárosok is elérhetőek e-mail vagy chat formájában, sőt, hagyományosan – telefonon – is.

A könyvtár arra törekszik, hogy az olvasó minél előbb megtalálja azt az irodalmat, amelyre szüksége van. A technológia ezt egyre inkább lehetővé teszi, de a könyvtár feladata, hogy a technológia hatékony használatára megtanítsa olvasóit.

(Mohor Jenő)

05/058

HOLT, Glen E.: Simple basics: little things that make us look stupid = Bottom Line. 17.vol. 2004. 4.no. 147-149.p.

Kis dolgokon múlik...**Könyvtárkép; Közművelődési könyvtár**

Ahogy a mindennapi életben, a könyvtárakban is sokszor előfordul az a használókat bosszantó jelenség, hogy egyszerű, az intézmény működését érintő, alapvető kérdésekre nem tudnak választ kapni. Amerikai közkönyvtárosok egy levelezőlistán meg-

vitatták és jegyzékbe foglalták, mi az, amit minden munkatársnak, különösen az olvasószolgálatban dolgozóknak tudniuk kell.

1. *A könyvtár irányításáról:* legyen kéznél a küldetésnyilatkozat, a szolgáltatási politika, az éves költségvetés, a könyvtári tanács összetétele és vezetőjének neve az elérhetőséggel együtt, a könyvtári tanács üléseinek rendje, az észrevételek eljuttatásának módja, a fenntartónál a könyvtárért felelős tisztviselő személye.
2. *A könyvtári erőforrások (részben a közpénzek) felhasználásáról:* a munkatársak létszáma, a könyvtár költségvetésének forrásai, a szolgáltatásokért fizetendő térítések, a könyvtárépület jellemzői, a könyvadományok elfogadásának rendje, a kivont könyvek és leselejtezett bútorok/eszközök sorsa, a szerzői jogi engedélyezés menete, a speciális elbánást igénylő használók ellátási formái, a honlap címe és különleges szolgáltatásai.
3. *Az intézmény működéséről, irányításáról, az eljárásmodokról:* hogyan lehet panaszt tenni és mennyi idő alatt bírálják el a panaszokat, milyen számokat kell hívni rendkívüli esemény esetén, mennyi a kölcsönzés időtartama, hány-szor lehet hosszabbítani, milyen bírsággal kell számolni, hogyan kezeli a könyvtár a rendőrség és az FBI érdeklődését a nyilvántartások iránt, hogyan fogadják a média bejelentés nélküli látogatását, mit kezdenek a felügyelet nélküli gyerekekkel és a problémás használókkal, kit tekintenek problémás használónak.
4. *A közérdekű információk forrásairól:* hol lehet adománytatványt kapni és a választási névjegyzékbe bejelentkezni, hol lehet az írás-olvasás oktatásba bekapcsolódni, a közérdekű telefonszámokat megtudni, a családsegítő szolgáltatással a kapcsolatot felvenni, hová fordulhatnak azok, akik veszélyeztetve érzik magukat vagy hajléktalanok.

5. *A könyvtár támogatásáról:* a könyvtárbarátok körének vezetői, belépési űrlapja, az adományok felhasználása; az alapítvány működése, tisztségviselői és döntési mechanizmusa; a könyvtár szponzorai, jelentkezés önkéntes munkára.

6. *Az eseményekről és rendezvényekről:* az adott napi, heti és havi program, annak tartalma, helye és kezdési időpontja (a gyermekprogramok esetében ez különösen fontos).

Fontos, hogy a nyomtatott és elektronikus kiadványokban ne legyenek nyelvtani és sajtóhibák, kerülni kell a könyvtári szakzsargont és a homályos megfogalmazást.

A használókkal udvariasan és hatékonyan kell kommunikálni. Ha nem állnak rendelkezésükre az alapvető információk, annak nagy ára lehet: végső esetben az intézmény iránti bizalom is elveszhet. A felvetett kérdések zöme előre tudható, és az olvasószolgálatos munkatársakat érinti. A nyilvános szolgálatban dolgozókat ezért bevezető, majd folyamatos képzésben kell részesíteni. A munkatársakkal meg kell ismertetni az intézmény működését szabályozó dokumentumokat, hogy azok szellemében tudjanak cselekedni. Arról is tájékoztatást igényelnek, hogy mi zajlik az intézményben, azért különböző szokásos csatornákon terjeszteni kell a megfelelő információkat.

(Hegyközi Ilona)

Kölcsönzés

05/059

KERN, Christian: Radio-frequency-identification for security and media circulation in libraries = *El.Libr.* 22.vol. 2004. 4.no. 317-324.p. Bibliogr.

Rádióhullámokkal működő azonosító rendszerek a könyvtárakban: biztonsági és kölcsönzési alkalmazások

Biztonsági berendezés; Esettanulmány; Kölcsönzés

A rádiófrekvenciás azonosító (RFA) rendszereket kb. 30 éve fejlesztették ki, először (tenyésztett és vad) állatok követésére, majd a technológia fejlődésével számos ipari alkalmazásban terjedt el (pl. gépkocsi immobiliser, kártyás beléptető rendszerek stb.). Technológiáját tekintve az RFA egy transzponderből és egy olvasóból áll, a transzponder van hozzárendelve az azonosítandó személyhez vagy tárgyhoz, az olvasó az esetek többségében helyhez kötött. Mindkét egység tartalmaz egy antennát és egy chipet, hogy rádióhullámokat tudjon sugározni (világszerte elfogadottan 15,56 MHz frekvencián), illetve feldolgozza a hullámok mögötti információkat. Az olvasó áramellátáshoz és számítógéphez kötődik. A transzponder nem tartalmaz elemet, energiaszükségletéhez indukciós úton jut.

A könyvtári használatra alkalmas transzponder papír vagy műanyag címke, mely tartalmazza a chipet és a fólia-szerű antennát is. Számos különféle RFA-címke kapható, változatos méretben és memóriakapacitással, csak olvasható vagy írható-olvasható memóriával. Az olvasó lehet érzékelő kapuba épített, kb. egy méteres hatótávolsággal, sík (aszta munkához), kb. 30-35 cm-es vagy kézi, 20 cm-es érzékeléssel. A korszerű RFA rendszerek alaptulajdonságai: a jel áthatol a nem fémes anyagokon (nincs szükség láthatóságra, mint a vonalkódnál), több transzponder-jel olvasható egyidőben, a transzponder specifikus információkkal látható el (pl. kikölcsönözték-e az adott dokumentumot).

A rendszer működése: A könyvtár a beérkező dokumentumot számmal látja el, beírja adatbázisába, és a dokumentum számát beprogramozza a transzponder-chipbe. A kölcsönzés-visszavétel akár önkiszolgálóan, akár könyvtáros közreműködésével az RFA olvasók segítségével történik (a kikölcsönzött darab nem jelez a kijárat kapunál), a kézi olvasóval leltározni lehet.

Előnyök: gyorsabb kölcsönzési adminisztráció, nagyobb állománybiztonság, könnyű leltározás és adatbázis frissítés, automatizálható válogatás és irányítás (a visszahozott könyveknél), a rossz helyre került könyv könnyű megkeresése. Mivel nem mágneses elven működik, az RFA-címke minden dokumentum- és hordozó-típusra elhelyezhető (a kétoldalas DVD lemezekon kívül).

(Mohor Jenő)

05/060

NITECKI, Danuta A. – JONES, Carol L.: Borrow Direct: its impact on service quality at Yale University Library = Interlend.Doc.Supply. 32.vol. 2004. 3.no. 146-151.p.

Az olvasó által kezdeményezett közvetlen kölcsönzési modell (Borrow Direct) hatása a szolgáltatások minőségére a Yale egyetem könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Hatékonyság; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Könyvtárközi kölcsönzés

A sikertörténet hőse a *Borrow Direct* (közvetlen kölcsönzés) nevet viselő innovatív, olvasók által kezdeményezett könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás, amely 1999 novemberében indult. A cikk e hagyományos szolgáltatás minőségének gyökeres átalakítását írja le a Yale Egyetem könyvtárosai szemszögéből.

A kilencvenes évek közepén a Columbia, a Pennsylvania és a Yale egyetem igazgatói és néhány könyvtárosa egy olyan szolgáltatást képzelt el, amely oktatóknak, diákoknak és a könyvtárosoknak megfelelő, gyors és költség-hatékony hozzáférést biztosít a kölcsönözhető állományhoz. Arra törekedtek, hogy az olvasók igényeit és a könyvtárosok produktivitását egyensúlyba hozzák, és a következőkben állapodtak meg: az olvasók mindhárom állományhoz hozzáférhetnek, a kért könyveket négy munkanapon belül eljuttatják az olvasókhöz, a költségeket címenként 10 USD alá szorítják.

A szolgáltatás munkafolyamatainak elemzése során számos módosítási lehetőségre derült fény (több online katalógusban való keresés a Z39.50 segítségével, a keresett mű elérhetőségének megállapítása, a kérések nyomon követése stb.). Szerencsés körülmény volt a résztvevő intézmények együttműködési készsége; a kísérleti szakaszban a projekt az egyeteméről a CoPY nevet kapta. (Az automatizált rendszert az URSA – Universal Resource Sharing Application szoftver terjesztője szállította.) Abban is megállapodtak, hogy egy hónapos határidőre kölcsönöznek hosszabbítás nélkül, gyorsfutár-szolgálatot alkalmaznak és automatizált e-mail értesítésekkel operálnak.

Ezután ismertetik a Yale nyitólapján való bejelentkezés módját és a szolgáltatás weboldalát, majd a folyamat valamennyi fázisát. A továbbiakban a szolgáltatás minőségi értékelésével foglalkoznak a szerzők: az újítások nyomán átlagosan 7,7-es értékelést kapott a használók körében, a kérések száma pedig megháromszorozódott két év alatt, és az olvasók nagyon elégedettek a szolgáltatással.

(Murányi Lajos)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

05/061

VanBUSKIRK, Mary: IntelliDoc: Integrating CISTI's information services = Sci.Technol.Lib. 24.vol. 2003. 1/2.no. 87-105.p. Bibliogr.

IntelliDOC: a kanadai CISTI információs szolgáltatásainak integrálása

Dokumentumszolgáltatás; Rendszerszervezés; Tájékoztatási intézmény -természettudományi és műszaki

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Nyolc éves sikeres működése alatt az IntelliDoc jelentősen megemelte a nemzetközi dokumentumszolgáltatás színvonalát és a CISTI nemzetközi hírnevét az információs ipar világában. Az IntelliDoc sok automatizált folyamatot foglalt egy rendszerbe, ami lehetővé tette, hogy a használók világszerte 1-2 napon belül megkapják a rendelt dokumentumokat. Az IntelliDoc sokféle rendelési lehetőséget tartalmaz, szkennelést vállal a saját, illetve a partnerintézményei állományából, és számos szállítási változatot kínál a használóinak.

(Autoref.)

Lásd még 11

Dokumentációs eljárások és termékeik

05/062

JACSÓ, Péter: Link-embedded cited references = Online Inf.Rev. 28.vol. 2004. 4.no. 306-311.p.

Beépített kapcsolattal ellátott hivatkozások teljes szövegű adatbázisokban

Hiperszöveg; Hivatkozás; Számítógép-hálózat; Teljes szövegű adatbázis

A tudományos cikkek elengedhetetlen tartozékai a hivatkozások. Ezek természetesen az elektronikus változatban is benne vannak, de nem feltétlenül van többlet-funkciójuk. Ma már lényeges követelmény, hogy az elektronikus szövegek hivatkozásai élő kapcsolatokkal legyenek ellátva. A cikk megvizsgálja, hogy a kiadók és a legnagyobb kereskedelmi aggregátorok által közvetlenül kínált teljes szövegek hogyan teljesítik ezt a követelményt.

(Autoref. alapján)

05/063

LESOURD, Nathalie: Le résumé automatique: état de l'art, retours d'expériences, éclairages juridiques = Documentaliste. 41.vol. 2004. 3.no. 200-202.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Autometikus annotáció-készítés: technológia, visszacsatolás és jogi kérdések

Gépi referálás; Jogszabály -más területről

Az a néhány automatikus kivonatkészítő rendszer, amely jelenleg a piacon rendelkezésre áll, műszaki és jogi szempontból egyaránt sok kérdést vet fel. Milyen típusú annotációkat készítenek ezek a rendszerek? Milyen mértékben képes egy szoftver „megérteni” egy szöveget? Milyen technológiákat alkalmaznak? Minőségi terméknek tekinthető-e az eredmény? Jogilag elfogadható-e? Vannak-e olyan speciális jogszabályok, amelyek a szövegek automatikus kivonatolására alkalmazhatók?

(Autoref.)

05/064

Pervaa bibliotečnaa enciklopediâ Rossii = Naučn. Teh. Bibl. 2004. 6.no. 88-94.p.

Oroszország első könyvtári enciklopédiája

Enciklopédia, lexikon -könyvtártudományi; Kézikönyv -könyvtártudományi

Az Orosz Állami Könyvtár 2004. negyedik negyedévében könyvtári enciklopédiát bocsát ki – az első Oroszországban. Az enciklopédia szerkesztésében a könyvtárügy, a bibliográfia, az informatika kiemelkedő tudósai, a központi és területi könyvtárak vezető munkatársai vettek részt az Orosz Föderáció tagországaiból és a Baltikumból. A szerkesztés legfontosabb alapelve a könyvtárügy történetének, elméletének és gyakorlatának taglalásakor a tudományos koncepciók és nézetek objektív szempontú bemutatása volt. Pénzügyi okok miatt az enciklopédia kiadás mintegy három éven keresztül

húzódott – közben éppen ez alatt az idő alatt következett be a könyvtárak szerepének gyökeres változása az információrobbanás következtében. Az Orosz Állami Könyvtár ezért úgy határozott, hogy 2004. márciusáig az enciklopédia anyagát hozzáférhetővé teszi honlapján (www.rsl.ru), hogy valamennyi könyvtári szakembernek lehetőséget adjon így a szerkesztésben való közvetlen közreműködésre, a szócikkek pontosítására (dátumok, statisztikai adatok, szakirodalom stb.).

Az enciklopédia főszerkesztője Ju. A. Grihanov, összeállítói Je. I. Ratnyikova és Ju. N. Ulanova, a szerkesztőbizottságot támogató szakértői testület vezetője az Orosz Állami Könyvtár főigazgatója, V. V. Fjodorov. A munka első szakaszában, 1996 és 2002 áprilisa között az Orosz Állami Könyvtár szakembereiből alakított munkaközösség tárgyszójegyzéket állított össze (ennek anyagát felhasználva 1999-ben szakszótárat jelentettek meg), és kidolgozta a későbbi munka módszereit. A munkaközösség tagjainak nagy része később a szerkesztőbizottságban is vállalt feladatot. Az enciklopédia összeállításának elgondolásait az orosz könyvtáros egyesület is támogatta, vezető képviselői szerzőként, szerkesztőként, konzultánsként vettek részt a munkálataikban.

A szerkesztőbizottság közleményt jelentetett meg, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy az enciklopédia műfajában és tartalmában egyedülálló az orosz könyvtárügyben. Elkészítésének aktualitása abban rejlik, hogy szükséges és időszerű volt a könyvtáros társadalom számára kötetbe gyűjteni mindazt a szakszerű tudástartalmat, amelynek ismeretétől a könyvtárügy elméletének és gyakorlatának továbbfejlődése függ. A fejlett külföldi országok, Nagy-Britannia, Németország, az USA enciklopédiái (közülük a legismertebb a *World Encyclopedia of Library and Information Services*) már régen rendelkeznek ilyen kézikönyvekkel, Oroszország azonban először állít össze általános könyvtári enciklopédiát, eddig csak egyes részterületek – könyv-

ismereti és múzeumi lexikon, informatikai értelmező szótár – kézikönyvei léteztek.

Az enciklopédia előszava szerint a kézikönyv tematikus egységekre (pl. a könyvtárügy alapfogalmai, a könyvtári szervezet és irányítása, könyvtári szolgáltatások, bibliográfiai tevékenység, tudományos kutatás, könyvtáros szervezetek és szaksajtó) rendezve több mint kétezer szócikket tartalmaz. A kézikönyvben helyet kapott az Orosz Föderáció valamennyi tagjának könyvtárügye, különös tekintettel az egyes nemzeti könyvtárakra. A szűken vett könyvtárügy mellett több szócikk a határterületek – könyvtárpolitika, könyvtárpedagógia, informatika – tudásanyagával is foglalkozik. A könyvtárügy történetét taglaló szócikkek az ó-, a közép-, az új- és a legújabb kor könyvtártörténetét mutatják be: a történelmileg kialakult könyvtártípusok leírása mellett kitérnek az alexandriai és a pergamoni könyvtár történetére, valamint Bölcs Jarosláv és Rettgett Iván gyűjteményére. A könyvtárügy külföldi, ill. nemzetközi vonatkozásai abban az esetben kaptak önálló szócikket, ha visszhangot váltottak ki az orosz könyvtárügyben, vagy beépültek a hazai gyakorlatba. Bekerült közéjük viszont néhány olyan terminus technicus fogalommagyarázata (online, books in print, public relations), amely az orosz szaknyelvben az angol kifejezés transzkripciósi átírású változatában használatos. Mintegy ötszáz szócikk foglalkozik az orosz könyvtárügy azon kiemelkedő személyiségeinek bemutatásával, akik tudományos munkásságukkal, jelentős könyvgyűjtemény létrehozásával, alapvető könyvtárügyi folyamatok koordinálásával, könyvtári oktatási intézmények alapításával írták be nevüket az orosz könyvtárügy lapjaira.

(Hangodi Ágnes)

05/065

SUCKOW, Ninon – KLARKOWSKI, Werner: Die Datenbank „Gesamtkatalog der Wiegendrucke” = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 51.Jg. 2004. 4.no. 200-206.p.

Res. angol nyelven

A nemzetközi ősnymotatvány-bibliográfia (Gesamtkatalog der Wiegendrucke) adatbázisa

Adatbázis; Központi katalógus -online; Ősnymotatvány

Az ősnymotatványok teljes katalógusának adatbázisa (Gesamtkatalog der Wiegendrucke, GW) tartalmában és formájában is a nyomtatott változat hagyományait követi. Szerkesztési felülete lehetővé teszi a további kötetek elkészítését, használói felülete pedig olyan korszerű eszközökkel van ellátva, mint keresőgépek, átfogó mutatók és hiperlinkek. Az adatbázisban megtalálható minden ismert ősnymotatvány leírása, de az információ jelenleg még csak töredékét képezi a GW szerkesztőségének birtokában lévő adatoknak. A forma és tartalom részletessége tekintetében a leírások nem egységesek. A még nem publikált GW-ben felsorolt ősnymotatványok rekordjait (az I betűtől kezdődően) szkennelt kéziratoldalak formájában tartalmazza az adatbázis. A dokumentumok leírásai Unicode szabvány szerint, XML struktúrával készültek. A külső használói hozzáférés és a szerkesztési munka egyaránt az interneten keresztül történik.

(Autoref.)

05/066

SWAIN, Ellen D.: Connecting students of the present, past and future: an activist approach to the use of student documents in the university archives = J. Arch. Org. 2.vol. 2004. 1/2.no. 39-53.p.

A diákélettel és diákkultúrával kapcsolatos dokumentumok gyűjtése és használata az egyetemi levéltárban

Egyetemi hallgató; Levéltár

Az úgynevezett hallgatói dokumentumok (jegyzetfüzetek, naplók, hallgatói szervezetek adatai) fontos forrásokat jelentenek a felsőoktatás, a reform-mozgalmak, valamint az intellektuális és társadalmi irányzatok kutatásához. Nemcsak a tudomány és az oktatás számára hasznosak, hanem alkalmasak a vezetők, a volt diákok és a közösség sokféle kutatási igényének kielégítésére is. A hallgatók tapasztalatainak megfelelő dokumentálásához lényeges, hogy a könyvtárosok és levéltárosok indítsanak egy innovatív, a hallgatók elérését szolgáló programot, amely hangsúlyozza a hallgatókhoz kötődő dokumentumok megőrzésnek és hasznosításának fontosságát, és megkívánja a hallgatók, az oktatók, a vezetők és a már végzett hallgatók aktív közreműködését.

(Autoref.)

Lásd még 15

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

05/067

GIGLIOTTI, Sharon A.: Feeling connected – providing computer support, access and training to patients in a complex continuing care and palliative care hospital = J.Hosp.Lib. 3.vol. 2003. 2.no. 69-77.p.

Számítógéphasználat és képzés biztosítása betegek számára egy amerikai kórházban

Használók képzése; Információtechnológia; Kórházi könyvtár -betegeké

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk bemutatja, hogy egy hagyományos, pusztán kölcsönzést nyújtó kórházi könyvtár hogyan alakult át egy olyan szolgáltató helyé, amely az információs technológia segítségével közös tanulási lehetőséget kínál a betegeknek és azok családtagjainak. Az átalakulás elemei a következők voltak: egy új tanulási központ megtervezése, a használók aktív megkeresése (outreach strategy), kommunikációs terv, integrált forrástájékoztató, a betegek fizikai szükségleteinek megfelelő feladatok kiadása, megfelelő oktatási irányelvek kifejlesztése, és önkéntes alapú képzés. A betegek beszámolóit igazolják, hogy az interaktív tanulási központ sikeresen teljesíti kívánásait, és segít nekik abban, hogy hasznosan töltsék az időt és otthon érezzék magukat a kórházi környezetben.

(Autoref.)

05/068

LOTZ, Birgit – SCHUMANN, Silke: Neue Ideen aus Queens für Mainhattan. Von New York nach Frankfurt am Main: Die „Internationale Bibliothek“ kommt bei Migranten gut an = Bub. 56.Jg. 2004. 1.no. 30-35.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és francia nyelven

Új ötletek New Yorkból: nemzetközi könyvtár létrehozása bevándorlók számára Frankfurtban

Nemzetiségi olvasó; Tanulmányút; Városi könyvtár

A szerzőpáros a kisebbségi etnikai csoportokkal való könyvtári foglalkozás két példáját írja le: a

New York város Queens kerületében folyó tevékenységet, melyet egy tanulmányút keretében ismertek meg és a saját könyvtáruk, Frankfurt am Main Gallus kerületi könyvtára munkáját.

1. *Queens, Boroughs Public Library.* Queens kerületének 2 millió lakosa van; a lakosok egyharmada nem az Egyesült Államokból származik, a családok felében az angolon kívül más nyelvet is beszélnek anyanyelvként. A kerület központi nyilvános könyvtárának (Queens Boroughs Public Library) 63 fiókkönyvtára van, évente 17,5 millió dokumentumot kölcsönöznek 16,6 millió látogatónak. A könyvtár multikulturális tevékenységét a nagy erőket mozgósító állami programokra építve fejti ki, ilyen mindek előtt a NAP, New Americans Program. E program sikeres végrehajtásának egyik feltétele a nyelvismeret: a team egy-egy munkatársa anyanyelvi szinten beszél a spanyol, olasz, portugál, francia, kínai, tagalog, orosz és jiddis nyelvet.

A könyvtár részt vesz az idegen nyelvűek részére induló angol nyelvtanfolyamok szervezésében. (ESOL-tanfolyamok, English for speakers of other languages). Évente 24 könyvtárban és a könyvtár hat felnőttképzési központjában mintegy 80 tanfolyam indul, ezek ingyenesek és igen keresettek, az évi háromezer résztvevő 80 országból érkezik és 50 féle anyanyelvet beszél. A tanfolyamok lehetőséget nyújtanak arra, hogy a hallgatókat közelebb hozzák a könyvtárhoz: minden résztvevő egy könyvtárhasználati igazolványt és egy könyvtári útmutatót is kap. E nyelvkurzusok mellett külön tanfolyamot szervez a könyvtár azok részére, akik saját anyanyelvükön sem tudnak olvasni vagy írni. Az ESOL tanfolyamokat a könyvtár egy speciálisan képzett munkatársa koordinálja, magukat a foglalkozásokat 25 részfoglalkozású előadó tartja.

Más természetűek a mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges ismereteket nyújtó (Coping Skills) programok. Ezeket többnyire a hallgatóság anyanyelvén tartják, és gyakorlati ismereteket kö-

zölnek a jogszabályokról, a munkalehetőségekről, a tanulási lehetőségekről, az egészségvédelemről.

A NAP segítségével a könyvtár speciális gyűjteményeket hozott létre öt nyelvterületről, melyek célja az anyanyelvi kultúra megőrzésének szolgálata. A gyűjtemények az adott nyelv klasszikusai mellett bestsellereket, tanácsadókat tartalmaznak valamint, nyelvtanulási segédeszközöket.

2. *Frankfurt am Main, Gallus kerületi könyvtár.* Frankfurtban 650 ezer lakosa van, a lakosság egyharmadának nincs német állampolgársága, a nem német anyanyelvűek száma ennél is magasabb. 1989-ben a városvezetés létrehozta a Multikulturális Ügyek Hivatalát, hogy elősegítse a jogi és szociális integrációt.

Gallus városrészben az átlagosnál is magasabb a külföldről jötték aránya, csaknem 50%, egy részük csak rövid ideje érkezett Németországba. Queens-szel ellentétben itt nem egy, hanem több intézmény tanítja a németet, mint idegen nyelvet. Ezek tevékenységét a Multikulturális Ügyek Hivatala koordinálja, előkészítő tanfolyamokat és nyelvtanfolyamokat szervez az újonnan érkezetteknek. Ezekhez kapcsolódik a kerületi könyvtár által szervezett, 2002-től működő „Internacionális Könyvtár”. Ennek szlogenje: „Németül tanítani – németül tanulni”, a könyvtár ehhez a tevékenységhez biztosít dokumentumokat és az önképzéshez technikailag jól felszerelt tanulóhelyeket.

Más jellegűek az újonnan érkezettek számára szervezett, az ő anyanyelvükön (jelenleg törökül) tartott eligazító jellegű tanfolyamok, melyek a beilleszkedéshez, a mindennapi életvitelhez szükséges gyakorlati ismereteket nyújtják. Ezeket szintén a Multikulturális Hivatal szervezi. Egyes tanfolyamokhoz könyvtárlátogatás is kapcsolódik. Ezek célja nem csak a könyvtár használatához szükséges ismeretek átadása, hanem a kedvteremtés is, a küszöbfelelem leküzdése. 2002 végéig a Hivatal által szervezett 54 tanfolyamból 25-ben a résztvevők meglátogatták a Gallusi Kerületi Könyvtárat. A ka-

lauzolás pastu, orosz, török és spanyol nyelven folyt. A látogatók száma ebben az évben 35%-kal emelkedett. 2003 első félévében 13 esetben látogatták meg az eligazító tanfolyamok csoportjai a könyvtárat, ezenkívül négy alkalommal keresték fel az intézményt a német nyelvtanfolyamok hallgatói. Az ő részükre már tolmács nélkül folyt a bevezetés.

(Katsányi Sándor)

05/069

MILLER, Rebecca: Model TLC = Libr.J. 129.vol. 2004. 12.no. 42-44.p.

A TLC modell: egy amerikai megyei könyvtári rendszer bibliobusz-szolgáltatása idős emberek számára

Idős olvasó; Mozgókönyvtár

Az amerikai King County Library System (KCLS) 1,1 millió ember számára szolgáltat Seattle környékén (43 fiókkönyvtár és egy Traveling Library Centernek nevezett bibliobusz, a továbbiakban TLC). 1990 óta a terület népessége több mint háromszorosára nőtt, és megnőtt az igény a házhoz szállított és a könyvtárak épületén kívül nyújtott szolgáltatások iránt. A célközönség: idős emberek, börtönlakók, írást-olvasást tanulók, rendezvények résztvevői.

A TLC 130 gondozóházat, idősek otthonát, lakótelepet, kórházat és rehabilitációs intézetet és 360 házhoz kötött személyt keres fel a megyében, használóinak száma meghaladja a tízezret.

A TLC helybe viszi a könyvtári szolgáltatást az alacsony jövedelműek lakótelepeire, a nyugdíjasházakba, az időseket ápoló otthonokba, a kórházakba, a házhoz kötött emberek számára. ABC Express néven 2004-től a gyermekek számára indítottak speciális mozgókönyvtári szolgáltatást. A mozgókönyvtárat úgy alakították ki, hogy kerekesszékekkel is igénybe lehet venni. A TLC használóinak zöme a nők közül kerül ki.

A mozgókönyvtári szolgáltatást ellátó személyzet létszáma teljes munkaidőre átszámítva 14,25 fő, három fő felsőfokú végzettségű, a többiek speciálisan képzett könyvtártechnikusok (outreach technicians). A TLC a számára elkülönített saját állomány (44 800 kötet) mellett a KCLS teljes dokumentumállományára támaszkodhat; előjegyzési rendszert is működtetnek.

A mozgókönyvtári szolgáltatás során intenzívebb a személyes kontaktus, mint egy szokványos könyvtárban. A könyvtárosok a olvasókat név szerint ismerik, ha például az idős emberek állapotuk változása miatt más intézménybe kerülnek, ott is nyomon követik a sorsukat. A szolgáltatás jó fizikai erőnlétet is igényel (ki-berakodás, a visszahozott könyvek visszaszorolása, a számítógépek szállítása stb.).

A TLC-nél az egyes kölcsönzések költsége meghaladja a tíz dollárt, szemben a KCLS átlagos 5,38 dolláros költségével. Hosszú távon az önkéntes munkaerő felhasználásával (a házhoz szállítás egyharmadát már ma is ők végzik el) és a technológia fokozott alkalmazásával (például a távoli előjegyzések lehetőségét biztosítva) szeretnék a költségeket csökkenteni.

(Hegyközi Ilona)

05/070

WILLIAMS, Jean: Biblionef SA: bringing books to the bookless = Cape Libr. 48.vol. 2004. 3.no. 14-16.p.

Biblionef SA: könyveket a rászorulóknak!

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Ifjúság nevelése olvasásra

Dél-Afrikában az olvasás- és írástudás az elmúlt évtizedekben igen fontossá vált, ez pedig arra ösztönözte az oktatással foglalkozó szakembereket, hogy a társadalom valamennyi rétegét rábírják az olvasásra. Programok és különböző kezdeményezések indultak az anyanyelvi írás-olvasás népszerűsítésé-

ért, amelyeknek az eredményei máris megmutatkoznak. Továbbra is problémát jelent azonban, hogy Dél-Afrika számos településén semmiféle olvasnivaló sem akad: sok háztartásban nincs könyv, rengeteg iskola és falu van könyvtár nélkül – elsősorban a mezőgazdasági körzetekben.

A *Biblioref SA (Dél-Afrikai Könyves Hajó)* egy nemzetközi szervezet, a *Biblioref* része, amelyet 1989-ban hoztak létre Franciaországban, és amelynek több országban is működnek irodái (Belgiumban, Dél-Afrikában, Franciaországban, Hollandiában, Portugáliában, Suriname-ban és az USA-ban), célja pedig azoknak a gyermekeknek és fiataloknak könyvvel való ellátása, akik ezt nélkülözni kénytelenek. A szervezet élvezi az UNESCO, az UNICEF és az Európa Tanács támogatását is. (Eddig a világ 46 országába – Magyarországra is! – juttattak el új könyveket a gondosan kiválasztott levelezők bevonásával.) A *Biblioref* tevékenységét az motiválja, hogy segítsen azokon a gyerekeken, akik nem juthatnak el könyvek híján a tudáshoz, mivel könyvek nélkül a tudás kapuja, a fejlődés és a szabadság lehetősége is zárva marad előttük.

A dél-afrikai szervezet független és nonprofit intézmény. Abból a meggyőződésből alapították 1998-ban, hogy az írás-olvasás és az oktatás fogja garantálni az új Dél-Afrika sikerét elsősorban. A fokvárosi központban 45 ezer könyv található az or-

szág 11 hivatalos nyelvén; ezeket dél-afrikai kiadótól vásárolták kedvezménnyel; kapnak ugyan adományokat, de az anyag zömét vásárlás útján szerzik be. Kevés alkalmazottjuk van, elsősorban önkéntesek és barátok segítik a munkát. Fő célja az olvasáskultúra népszerűsítése, az anyanyelven való olvasás népszerűsítése, a bennszülött nyelveken írt gyermekirodalom népszerűsítése és a helyi publikálás támogatása. (Egyébként nem kívánnak versenyezni a közkönyvtárakkal.)

A könyvek szétosztását pályázat előzi meg, amelyben igényeket kell megfogalmazniuk a kérelmezőknek, de később a könyvek felhasználásáról is számot kell adniuk – ezt a munkatársak a helyszínen ellenőrzik. Hangsúlyt fektetnek a vak és csökkentlátó gyermekek ellátására is Braille-írással készült és öregbetűs könyvek biztosításával, új fejleményként pedig farm-könyvtárakat is létrehoztak. (Tevékenységük négy éve alatt több mint 108 ezer könyvet adományoztak 850 gyermekintézménynek, és számos gyermekkönyv afrikai nyelvekre való lefordítását támogatták.)

A jövőben ügynöki hálózatot hoznak létre mind a kilenc tartományban; a megbízottak a tervek szerint közvetítőszerepet játszanak majd a települések és a szervezet között, továbbá a helyi igények felméréseért is felelősek lesznek.

(Murányi Lajos)